

AZ EL NEM KÖTELEZETTSÉG TÖRTÉNELMI GYÖKEREI

A második világháború utáni korszak látszólag egy új jelenséget hozott a nemzetközi társadalmi közösségben, amelyet az el nem kötelezettség politikája vagy mozgalma néven ismerünk. Azért mondom, hogy látszólag, mert az inkább összetett társadalmi struktúráját és annak az akciónak az intenzitását illetően új, amellyel a világ politikai és gazdasági színpadán jelentkezett, mint társadalmi-történelmi gyökerei tekintetében.

Az el nem kötelezettség fogalmáról

Mint többé-kevésbé egységes akciós erő az el nem kötelezettség mozgalma a hideg háború idején keletkezett. Úgy lépett föl, mint a világ tömbökre osztásával és a tömbökre való sorolással szembeni ellenállás, amelyről nevét is kapta. E név miatt — amely nem fejezi ki e jelenség egész történelmi jelentőségét és szerepét — a mozgalmat gyakran úgy értelmezik, mint egyszerű reagálást a világ tömbökre osztására és a tömbök vezető szerepére a világban, vagyis kizárólag a nemzetközi viszonyok háború utáni alakulásának egyik következményeként. Az el nem kötelezettség mozgalma mindenképpen ez is. De egyúttal kifejezi a mai emberiségnek egy sokkal régibb társadalmi-történelmi irányzatát, amely nem a második világháború után született. Elmondhatjuk, hogy ez az irányzat ott volt már azon döntő tényezők között, amelyek a második világháború alakulása során, illetve a belső erőviszonyok alakulásában a háború idején, mind inkább ki akarták kényszeríteni és jelentős mértékben ki is kényszerítették a háború felszabadító, haladó és demokratikus jellegét. A népeknek mindenütt jelenlevő törekvéséről és arról az aktív harcáról van szó, hogy kivívják teljes nemzeti szabadságukat, és kiharcolják azt a jogot, hogy saját választásuknak megfelelően szabadon fejlődjenek társa-

dalmilag, hogy ne legyenek a nemzetközi nagyhatalmak, illetve a katonai-politikai és gazdasági erő központjainak gazdasági és politikai csatlósai, illetve szűnjének meg annak lenni; hogy ebben a folyamatban megvédjék magukat a külső dominációtól és kizsákmányolástól, hogy ilyen állásfoglalással hassanak a nemzetközi viszonyok fejlődésére. Más szavakkal, ez az irányzat és a hozzá hasonlóak, amelyek ma az el nem kötelezettség politikájának egyik alapját adják nemcsak a második világháború ilyen alakulásából eredtek, hanem okai és mozgató erői is ennek az alakulásnak. Ebben az értelemben az el nem kötelezettség mozgalma mindig többet jelentett, nemcsak a világ tömbökre osztásával szembeszegülő politikát, még kevésbé semlegességet, illetve valamilyen pragmatikus egyensúlykeresést a tömbök között, habár egyes el nem kötelezett országok esetében ez a politika is többé kevésbé kifejezésre jutott.

Az el nem kötelezettség mozgalmának megjelölésére gyakran használják a „harmadik világ” fogalmát is. Ha ezen a fogalmon az el nem kötelezettség mozgalmának átfogó társadalmi-történelmi szerepét értik, akkor természetesen a politikai gyakorlat szempontjából mindkét elnevezés használható. De a „harmadik világ” fogalmának hangsúlyozásával eltérően magyarázzák, és szűkítik éppen az el nem kötelezett országoknak ezt a társadalmi-történelmi szerepét.

„Harmadik világ” fogalmának használatával — ha azt azonosítjuk az el nem kötelezettség fogalmával — egyesek hangsúlyozottan kizárólag vagy túlnyomórészt úgy kezelik az el nem kötelezettség mozgalmát mint a tömbök antitézisét. Az el nem kötelezettség szerepének ilyen leszűkítése ezt a politikát a tömbök tagállamaival, illetve a tömbök vezető hatalmaival szembeni politikai ellenállássá laposítaná, még hozzá elvszerűtlen alapon, függetlenül attól, hogy a haladó történelmi fejlemények minden egyes esetében a tömbök, illetve a hozzájuk tartozó egyes országok milyen konkrét szerepet játszanak.

Az el nem kötelezett országok mozgalmának lényeges jellemvonása mindenképpen az, hogy ezek az országok egységesen, több vagy kevesebb intenzitással — ami nemzetközi helyzetüktől, a külső hatás erejétől, a belső társadalmi, illetve osztálystruktúráktól és hasonlóktól függ — szembeszegülnek a világ tömbökre osztásával, és azzal a nyomással, hogy ők sorakozzanak fel a tömbökhöz. Ez az álláspont azonban nem a tömbök képviselőivel való, a priori szembenállásból ered, vagy abból, hogy egyformán és egységesen visszanyúlnak az egyik vagy a másik tömb ideológiájához, hanem abból a felismerésből, hogy a világ globális tömbökre osztása nem hozhat olyan kiutat a mai világ ellentmondásaiából, amely távlatot nyitna a nemzetközi viszonyok demokratizálása előtt, mert nem a priori és nem elvszerűtlenül, semlegesen helyezkednek szembe a tömbökkel, az el nem kötelezett országok nagy többsége nem azonosította

mechanikusan a tömbök egyes tagországainak szerepét bizonyos világ-fejleményekben, hanem minden egyes esetben konkrét magatartásuk alapján értékelték őket. Ezzel az el nem kötelezett országoknak sikerült magas fokú egységet teremteniük és ezt megőrizniük a közös célokért vívott harcban, függetlenül attól, hogy eltérések vannak társadalmi-gazdasági és politikai rendszereik között, függetlenül attól, hogy nem egyforma intenzitással vesznek részt az el nem kötelezett országok akcióiban.

Másrészt a „harmadik világ” fogalmát gyakran úgy értelmezik, mint a fejlődő országok közös elnevezését, és közös nevét annak a gazdasági és politikai problematikának, amely a fenti országok érdekét érinti, majd pedig e fogalomnak ezt a tartalmát azonosítják az el nem kötelezettség mozgalmának fogalmával. Szemmel látható, hogy a „harmadik világ” fogalmának ilyen értelmezése nem azonosítható teljes egészében az el nem kötelezettség mozgalmának tartalmával és szerepével. A világ egyenlőtlen gazdasági fejlődéséből eredő probléma megoldása, elsősorban pedig a nem eléggé fejlett országok problematikájának megoldása mindenképpen az el nem kötelezettség mozgalmának egyik fő forrása és legfőbb célja.

Elsősorban azért, mert ezeket a problémákat nem lehet megszüntetni anélkül, hogy mélyebben ne változtassák meg a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok egész nemzetközi rendszerét, és anélkül, hogy ne következzenek be alapos társadalmi-gazdasági változások e viszonyokban. Az el nem kötelezettség mozgalmában azonban nemcsak a népek ilyen érdekeit és szükségleteit fejezi ki, ellenkezőleg a népek függetlenségéért és egyenrangúságáért folytatott harccal a nemzetközi viszonyokban, biztonságukért és békéjükért, a népek közötti békés koegzisztenciáért, és kölcsönös, aktív együttműködésükért az egyenrangúság és érdekeik kölcsönös megbecsülése alapján, az el nem kötelezettség mozgalmában jelentős szerepet vállal a nemzetközi élet minden területén, és lényegében szem előtt tartva e harc általános társadalmi szükségszerűségét, kifejezi valamennyi nép reális általános történelmi érdekeit, azokét is, amelyek a tömbökön kívül vannak és azokét is, akik a tömbökhöz tartoznak. Ezért egyáltalán nem véletlen, hogy az utóbbi években sok fejlett, sőt igen fejlett állam többé-kevésbé csatlakozik az el nem kötelezett országok tevékenységéhez, vagy pedig többé-kevésbé azonosul e tevékenység céljaival.

Röviden szólva, bármilyen nevet is adunk annak a történelmi jelenségnek, amelyet az el nem kötelezettség mozgalmának vagy politikájának nevezünk, igazi lényegét, erejét, s azt a kitartást amellyel az emberiség mai gazdasági, politikai és társadalmi színpadán jelentkezett, csak akkor érthetjük meg, ha szem előtt tartjuk társadalmi-történelmi gyökereinek egészét és e nagy nemzetközi erő funkcióját, valamint törekvéseinek, érdekeinek és céljainak egészét.

A népek világméretű antiimperialista forradalma

A fasiszta imperializmus kísérlete Európában és Ázsiában, hogy a második világháborúval az első világháborúhoz hasonló típusú új imperialista háborút kényszerítsen az emberiségre, vagyis háborút a világ újbóli felosztásáért, nemcsak kudarcba fulladt, hanem már menetközben mind nagyobb mértékben saját ellentétévé alakult ki — a népek felszabadításáért, a nemzetközi viszonyok demokratizálásáért és általában a társadalmi fejlődésért vívott háborúvá. Mindenképpen több mint irreális lenne azt állítani, hogy a második világháború lefolyása és eredményei nem rejtik önmagukban azt az erőteljes, néha egyenesen domináló befolyást, amely az imperialista viszonyok, a neokolonializmus és a népek feletti uralom más formái megőrzésének pozícióiról kényszerítette ki a megoldásokat, ami a háborúban részt vevő társadalmi erők közötti erőviszony erője volt. De a hatalmas pozitív változások, amelyek a háború alatt és a háború után a nemzetközi viszonyokban és a társadalmi élet sok területén lejátszódtak olyan jellegűek és jelentőségűek, hogy joggal mondhatjuk: az emberiség történelmének új korszakába lépett.

Legelőször is nemcsak a fasiszta imperializmus, hanem a kapitalista világ többi hagyományosan vezető imperialista osztályai sem tudták, kikényszeríteni politikai hegemoniájukat a háború alatt, s annak eredményeit illetően olyan mértékben, amennyire azt az első világháború idején megtehették. Igaz, hogy ez a befolyás még mindig erőteljesen kifejezésre jutott, különösen egyes megállapodásokban és békeszerződésekben, de többé nem volt korlátlan, mert a második világháború lefolyására, jellegére és eredményére mind nagyobb mértékben hatottak az antifasiszta, antiimperialista erők általában s külön a szocialista erők, valamint hatással volt rájuk a demokratikus társadalmi tudat erősödése minden országban.

Az effajta jelentős tényezők közé sorolható mindenképpen az a jelenség is, amely tartalmát nézve nem új, de megnyilatkozásának intenzitásával új lett a második világháború alatt és közvetlenül utána. A népek felszabadulásának olyan mindent elsöprő hullámára gondolunk, amely joggal nevezhető a népek világméretű antiimperialista forradalmának, melyet felszabadulásukért és gazdasági, politikai függetlenségükért vívtak. A népek nem akartak valamennyien nemzetközi újrafelosztás passzív objektumai lenni, sőt erőteljesebben, mint valaha is a történelem napirendjére tűzték a gazdasági és politikai függőség s mindenfajta hegemonia felszámolásának kérdését. Sok népfelszabadító és más népi forradalmi mozgalom a gyarmatokban és a függő országokban a második világháború idején saját szabadságáért indult harcba, nem pedig gyarmati uraik megvédéséért. Mások folytatták ezt a harcot, és a háború utáni években győ-

zelemre is vitték. Ezzel háborújuk a fasiszta imperializmus ellen gyarmatellenes, haladó, demokratikus és társadalmi tartalmat kapott. Alig harminc év alatt összeomlott a nagyhatalmi birodalmak rendszere, amelyet több száz évig építgettek.

Az új független államok végső fokon annak a harcnak az eredményeként jöttek létre, amely a fejlett országok közötti viszony váltakozásától függetlenül — külön a nagyhatalmi viszonytól függetlenül — folyt a második világháború előestéjén és a háború alatt. Amikor ezek az országok független tényezőként jelentkeztek a világeseményben a nagyhatalmak és a fejlett országok közti új viszonyok már kialakultak. Olyan helyzetre bukkantak a világban, amelyhez alkalmazkodniuk kellett magatartásukban, szem előtt tartva közvetlen és tartós, hosszú távú politikai és gazdasági érdekeiket, amelyek az új, viszonylag gyenge és elsősorban gazdaságilag nem eléggé fejlett országok általános helyzetéből eredtek. Ugyanígy szembe találták magukat a nemzetközi együttműködés már megfogalmazott elveivel és az új világszervezet kész struktúrájával, így az első években nem maradt más számukra hátra, mint beilleszkedni ezekbe a keretekbe. Az új független országok azonban nem akartak belenyugodni és nem is nyugodhattak bele ebbe a helyzetbe. Alig felszabadulva a gyarmati elnyomás alól, valamint a kizsákmányolás és függőség más formái alól, az úgynevezett „harmadik világként” jelentkező országok nem voltak hajlandók alávetni magukat a domináció és a hegemonia új formáinak. A népek világméretű antiimperialista forradalmának vezető erői gyorsan megértették, hogy a szövetségesek háborús győzelmével nem oldották meg a korszak legfontosabb társadalmi és nemzetközi problémáit, és az egész háború utáni helyzet, külön a hidegháború gyászos távlata arra utalta őket, hogy ezek az erők az új körülmények között kitartó harccal szerezzenek érvényt érdekeiknek és törekvéseiknek.

A gyarmati rendszer fölbomlásával párhuzamosan Európában és a többi világrészben — néhol gyorsabban néhol lassabban — szétestek a gazdasági és politikai függőség félgyarmati viszonyainak maradványai is, azok a viszonyok, amelyek például a régi Jugoszláviát jellemezték. Egyes országokban, mint Kína, Jugoszlávia, Vietnam és még néhány állam a világ más részeiben, a népfelszabadító háborúból igazi népi szocialista forradalom nőtt ki, amely jelentősen szűkítette az imperialista politika mozgásterületét, és úgy jelentkezett, mint a nemzetközi problémák és ellentétek megoldásának egyik jelentős tényezője.

Ezenkívül fejlődésük eredetiségével ezek a forradalmak számos új kérdést fogalmaztak meg a mai szocialista világrendszer számára, amelyek jelentősek magának a szocializmusnak a továbbfejlődése és a szocializmusért vívott harc szempontjából mind a népek közötti haladóbb és demokratikus politikai és gazdasági viszonyok létrehozásának tényezőjét,

mind pedig a szocialista társadalmi viszonyok demokratikus és humanisztikus tartalmának továbbfejlesztését és elmélyítését illetően.

Többek között szó van a szocializmus útján haladó népek, illetve független szocialista államok közötti politikai és gazdasági viszony jellegéről is. Tehát a népek felszabadulásának ez a mozzanata is az el nem kötelezettség mozgalmának forrása.

A népek világméretű nagy antiimperialista forradalma nemcsak a világ politikai térképét változtatta meg. Már egész korán rávilágított, és most mind erőtelegebben napirendre tűzi az imperializmus korszakában kialakult nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok világrendszere jelenlegi és jövődöbeli fejlődésének egész sor kérdését. A nemzetközi közösség — amilyen ma létezik — a világot nagyjából olyan viszonyok között integrálta, amelyek még az agresszív nacionalizmus és imperializmus korszakában alakultak ki. A gyarmaturalom s az erősebb joga a népek közötti viszonyban döntően hatott a világ egyes részeinek aránytalan gazdasági fejlődésére. Ez a rendszer még nem szűnik meg teljesen pusztán azzal, hogy kikiáltják a népek politikai függetlenségét. Ellenkezőleg, más formákban fent akar maradni és ezzel *place d'armes* lesz azoknak az akcióknak a számára, amelyek a monopolisztikus és hegemonisztikus gazdasági és politikai pozíciók, valamint a népek gazdasági és politikai leigázása egyéb formáinak megőrzésére vagy létrehozására irányulnak. Emiatt a mai világban a nemzetközi viszonyokban új ellentét jelentkezik: a politikailag független országok — amelyek nem rendelkeznek elegendő eszközzel és föltétellel a gyorsabb fejlődésre — társadalmi, gazdasági, politikai és szociális szükségletei meg a világ fejlett része között, amely monopolisztikusan rendelkezik ezekkel az eszközökkel és feltételekkel. Éppen ezen a monopoliumon alapulnak a népek feletti gazdasági és politikai hegemonia új formái mint az imperialista politika átalakult formái a világ dekolonizálásának föltételeivel.

Éppen azért, mert a termelőeszközök a jövedelem nemzetközileg így oszlik meg a fejlődő országok és az el nem kötelezettség mozgalma folytatja a harcot a hegemonisztikus monopoliumokkal szembeni gazdasági és politikai függetlenségért, egyúttal megköveteli az emberiség demokratikus integrációjának magas fokát, s a népek közös felelősségét a közös érdekű nemzetközi kérdések megoldásáért. Más szavakkal, harcolnak azért, hogy megváltozzanak a népek közötti viszonyok a meglevő gazdasági és politikai világrendszerben, amely azért jött létre, hogy fenntartsa, erősítse és tovább fejlessze a gazdaságilag és politikailag erősebb fejlettebb országok, illetve uralkodó osztályaik történelmileg szerzett domináló pozícióit.

Igaz ugyan, hogy az aránytalan társadalmi-gazdasági fejlődés az emberiség fejlődésének egyik objektív törvényszerűsége. De a nemzetileg korlátozott gazdasági történelmi időszakában, különösen a régebbi kor-

szakokban az egyenlőtlenségből fakadó ellentétek nem kaphattak olyan erőt, mint ma, amikor végrehajtották a termelőeszközök hatalmas koncentrációját és a tőke olyan központosítását a világ kisebbik részében, hogy ez a tőke szinte monopóliumra tesz szert a munka és a fejlődés feltételei és eszközei felett az egész világon. S ez a monopólium nemcsak visszatükrözi a világ nagy részének gazdasági elmaradottságát, hanem kizárja a távlat minden lehetőségét.

Éppen a termelőeszközök és a tőke ilyen nemzetközi elosztása miatt a népek sokkal inkább, mint valaha is régebbi történelmük során kölcsönösen függővé váltak, ami létre hozza, hogy a fejlett és fejletlen országok közötti szakadék az egyik leglényegesebb nemzetközi ellentétet szüli. Mennyiségileg és minőségileg lényegesen bővült és változott annak mérete, hogy mit tekintenek az emberiség közös érdekének, de a monopolisztikus és hegemonisztikus rendszer ezt az érdeket saját érdekévé alakítja át, a gazdasági és politikai függőség régi s új formáit erőszakolja a népekre.

De ezzel egyúttal akadályozzák a fejlett országok fejlődését is. Minden egyes nép termelőerejének fejlődése ugyanis annyira függ a világ többi részének fejlődésétől, hogy ma már nem beszélhetünk zárt nemzeti gazdaságokról, és olyan nemzeti érdekekről, amelyek függetlenek más népek hasonló érdekei iránti felelősségtől. A fejlett és fejletlen országok közötti szakadék nemcsak olyan tényező, amely valamilyen módon meghosszabbítja sok fejletlen ország gazdasági függőségét a gazdaságilag és politikailag erősebb országokkal, hanem egyúttal olyan tényező is, amely fékezi a termelőerők fejlődését magukban a fejlett országokban is, és ezzel a gazdasági és politikai válságok kiélezésének a világbékét veszélyeztető rendkívül veszélyes ellentétek forrása is. Emiatt korszakunkban ennek a szakadéknak minőségileg más jellege és messzemenően nagyobb jelentősége van, mint egyes népek vagy világrészek aránytalan gazdasági fejlődésének problémái voltak bármikor az emberiség történelmében. A fejlődő országok, illetve az el nem kötelezett országok mozgalma ezért csak az objektíven adott történelmi szükségességet fejezi ki, amikor nagy eréllyel felveti a követelést, hogy ezeket a problémákat a globális világtársadalom problémáiként kell mondani, nem pedig, mint egy-egy ország problémáit. Ezért a világ gazdasági problémák előtérbe kerültek és fokozatosan háttérbe szorítják az örökölt nemzetközi kérdések vizsgálatának és megoldásának régi módját.

Ennek az irányzatnak az ereje nemcsak abból fakad, hogy a nem eléggé fejlett, úgynevezett „harmadik világ” a világ nagyrészét teszi, és ezzel hatalmas politikai erővel bír, hanem elsősorban abból, hogy a népek fölötti gazdasági és politikai domináció régi formája és a fejlett valamint a nem eléggé fejlett országok közötti gazdasági szakadék a továbbhaladás akadályá lett az emberiség termelő erőinek fejlődésében. Mert a mai tudomá-

nyos-műszaki forradalom, a munka és a termelőeszközök nemzetek fölötti integrálódása, továbbá a népek közötti gazdasági csere struktúrájában bekövetkezett minőségi változások körülményei között a dolgozó ember és a népek fölötti domináció minden formája, azoknak a gazdasági viszonyoknak a fenntartása, amelyek rögzítik a fejlett és fejletlen országok közötti szakadékot, okvetlenül nyűgként, gátló tényezőként jelentkezik. Ezért tehát a népek politikai és gazdasági felszabadításáért, függetlenségéért és egyenjogúságáért, a nemzetközi termelőeszközök és a jövedelem új elosztásáért — amely szavatolná a világ nem eléggé fejlett részeinek gyorsabb fejlődését — többé már nemcsak egyes elégtelenül fejlett országok érdeke, egymás közötti szolidaritásuk, vagy általában a demokratikus haladó erők szolidaritásának ügye, hanem az egész emberiség termelőerői fejlődésének hatjőerejévé vált. Ezért e harc realitása nem abban rejlik, hogy apellálnak a kormányok politikai bölcsességére és az emberszeretetre — habár ma már az erkölcsi és politikai tényezők is nagyobb szerepet játszanak a világban — hanem elsősorban abban a tényben, hogy ez a fejlődés a termelőerők további korszerűsítésének előfeltétele lett és mindinkább azzá lesz a fejlett országokban is.

Így aztán az ilyen problémák mindinkább foglalkoztatják nemcsak a kormányokat, hanem a többi gazdasági és politikai tényezőt is, külön a haladó erőket ezekben az országokban. Magától értetődik, hogy a munkásosztálynak világos álláspontokkal kell rendelkeznie e problémákban, és kidolgozott, akcióprogrammal, mert e tekintetben minden habozás — márpedig ilyen habozás van mind a kapitalista, mind a szocialista országokban — csökkenti képességét, hogy reális tényező legyen a mai világ fejlődésében. A népeknek a nemzeti jogok érvényesítésére és a szabad nemzeti fejlődésre, anyagi alapjukkal és munkájuk egész eredményével önálló rendelkezéssel, mint a sokoldalú gazdasági, szociális, kulturális és politikai érvényesülésük előfeltételére való törekvése egyre jobban korszakunk kényszerítő követelményévé lesz.

A népek világméretű antiimperialista forradalma valójában már kezdettől fogva felvetette a nemzetközi viszonyok gazdasági problémáit, amelyek különösen az utóbbi időben váltak időszerűvé az emberiség számára, és amelyek az elkövetkező években még jobban kiéleződnek. Éppen a függetlenségért, általában a népek közötti aktív és békés koegzisztenciáért, valamint a népek közötti új, gazdasági és politikai világrendszerért vívott kitartó harcból született az el nem kötelezettség is, méghozzá nem is csak mint a nemzeti függetlenségért vívott küzdelem fegyvere, hanem úgy is, mint új irányzat az emberiség integrálódásának folyamatában a nemzeti egyenrangúság és a népek demokratikus összefogása alapján, nem pedig hegemonisztikus rendszerek létrehozása útján és a világ „érdekövezetekre” osztása, vagy pedig a világ tömbökre való osztása révén. Az el

nem kötelezett országok eszmei és politikai koncepciója kezdettől fogva úgy jött létre és úgy fejlődött, mint az imperialista uralom alól felszabadult a felszabaduló népek törekvésének, valamint szükségleteinek megnyilvánulása, ugyanakkor úgy is, mint valamennyi nép reális és feltartóztathatatlan történelmi szükségletének megnyilatkozása, hogy szabadok, egyenrangúak legyenek és csak mint ilyenek, nem pedig valamelyik hegemonisztikus rendszer alárendelt részei vagy láncszemei lépjenek a kölcsönös függőség viszonyai közé, és vállalják a kölcsönös kötelezettségeket. Ebben az értelemben az el nem kötelezettség mozgalma történelmi segéd-eszköze annak a kétségbevonhatatlan szükségszerűségnek, hogy megváltozzon a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok rendszere, vagyis, hogy demokratizálódjon és humanizálódjon, alkalmazkodjon az emberiség mai gazdasági és egyéb integrálódásának szükségleteihez. Ezzel aztán a népek világméretű antiimperialista forradalma továbbra is szilárd támasza az el nem kötelezettség mozgalmának, egyúttal alapvető társadalmi-történelmi tartalma is. Sőt mi több, ezeket a folyamatokat szem előtt tartva joggal állíthatjuk, hogy az el nem kötelezettség mozgalma a népek e világméretű antiimperialista forradalmának kifejezéseként, eredményeként és folytatásaként jelentkezik.

Ezért számukra sohasem volt vitás, hogy az el nem kötelezettség politikája imperializmusellenes-e vagy sem. Ténykedésénél fogva a politikai és gazdasági elnyomás, a népek leigázásának minden formája ellen irányul, tehát kezdettől fogva lényegében az imperialista politika korlátozásának tényezője, még akkor is, ha különféle társadalmi rendszerekhez tartozó országokról van szó, tehát a viszonyulásuk a szocializmus ideológiájához és a szocialista országok politikájának bizonyos vonatkozásaihoz. Végso fokon az el nem kötelezett országok is olyan mértékben, amennyiben harcolnak gazdasági és politikai függetlenségükért, meghatározott pozitív szerepet játszanak a nemzetközi viszonyokban, ezzel a társadalmi erők nemzetközi erőviszonyaiban is.

A társadalmi erők új erőviszonyai a világban

Az egyik döntő tényező, amely hatással volt a második világháború fejlődésére, jellegére és eredményeire, a Szovjetuniónak, a szocializmus első országának részvétele ebben a háborúban. A hitleri tömb rákényszerült, hogy a Szovjetunió elleni háborúba bevesse haderejének zömét. A Szovjetunió szocialista rendszere nemcsak kiállta ezt a csapást, hanem aránylag rövid idő alatt visszaszerezte a stratégiai és taktikai kezdeményezést, és azt meg is tartotta a háború végéig. Maga ez a tény igazolta a szocia-

lizmusnak, mint rendszernek történelmi erejét s fokozta a Szovjetunió s a világszocializmus hatását a második világháború eredményeire, valamint a háborút követő világfejlődésre.

A hitlerellenes koalíció, amely kezdetben sok nehézséggel, ingadozással és spekulációval jött létre, idővel olyan szilárd szervezetté vált, amely a koalíció részvevőinek azon a megerősödő meggyőződésén alapult, hogy kölcsönösen meg kell becsülnünk valamennyiük együttes érdekeit, vagyis a békés koegzisztencia politikáját. Erről tanúskodik a koalíció három részvevőjének számos megyegezése az egymás közötti viszonyról a háború idején és utána, különösen pedig az Egyesült Nemzetek Szervezetéről és Alapokmányáról szóló egyezmény. Azt hiszem, nem túlzok, ha azt mondom, hogy ezek meg a többi egyezmény nemcsak a háború együttes folytatásának közös érdekeit fejezték ki, hanem a társadalmi és politikai erőviszonyok megváltozását is a globális nemzetközi társadalomban. A két társadalmi rendszer globális háborús szembeállításának távlata már akkor nehezen elképzelhetővé vált, ha ugyan nem lehetetlenné.

Ezenkívül a győztes szocialista forradalomnak és a többi haladó társadalmi átalakulás a szocializmus vonalán egyes európai és ázsiai országban, később Afrikában és Latin-Amerikában is, jelentősen hozzájárult a világ új társadalmi viszonyainak létrehozásához, vagyis az azok közötti új viszonyok kialakulásához, akik a társadalmi fejlődésért, szocializmusért és demokráciáért küzdenek, meg akik a meglevő helyzet, a jelenlegi belső társadalmi struktúra és a mostani nemzetközi viszonyok fenntartására törekcsenek. Magától értetődik, hogy az erőviszonyok megváltozásához hatalmas mértékben hozzájárult a népek világméretű antiimperialista forradalma is.

Ezek a gyökeres változások a nemzetközi társadalmi erőviszonyokban jelentős szerephez jutottak a nemzetközi viszonyok háború utáni alakulásában. Nemcsak megkönnyítették a népek harcát a felszabadulásért és a független belső társadalmi fejlődésükért, hanem egyben serkentették a népek harcát a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok nemzetközi rendszerének haladó megváltoztatásáért. Ebben az értelemben a szocializmus mint az osztály- és társadalmi viszonyok megváltoztatásának erőteljes világfolyamata minden belső ellentmondása és konfliktusa ellenére úgy jelentkezett a nemzetközi viszonyokban, mint a népek haladó törekvéseinek legnagyobb támogatása.

A háború utáni években azonban szemtanúi voltunk annak, hogy viszsztatér a két rendszer frontális szembeállításának politikája az úgynevezett hidegháború formájában. A kapitalista és szocialista országok közötti ellentétek s a fölényért vívott harc úgy kezdett megnyilvánulni, mint a katonai politikai szövetségek, tömbök szembenállása. Így jött létre a világ kétpólusú struktúrája, nagyhatalmak és a körülöttük létrejött ka-

tonai-politikai csoportok között pedig kialakult a hidegháború légköre, a különféle méretű és intenzitású szembehelyezkedés állapota, amely új világháború kirobbanásával fenyegetett.

A világ tömbszerkezete által kikényszerített viszonyok rendszere a lehető legnagyobb mértékben korlátozta egyes államok független és szabad akcióját, az egész nemzetközi közösséget érintő kérdésekben pedig megteremtette a nagyhatalmak monopóliumát. A tömbök nemcsak katonai-politikai szervezetek, amelyek belső logikájuknál fogva az erőszak pozíciójáról folytatott politikát kényszerítik ki, hanem olyan irányzatként is jelentkeznek, hogy zárt gazdasági rendszereket fejlesszenek ki.

A hidegháború azonban nem hozta meg képviselőinek sem a győzelmet, sem az erőviszonyok döntő megváltozását. Ellenkezőleg igazolta, hogy a második világháborúban és a nemzetközi viszonyok alakulásában a háború után olyan erőviszony jött létre, amely tarthatatlanná teszi az elkerülhetetlen háborút szem előtt tartó frontális szembenállás politikáját, s szükségessé teszi a visszatérést Jálta, Potsdam politikájára, sőt utal a békés koegzisztencia elkerülhetetlenségére, bármilyen nehezen látják is ezt be egyesek. Ebben az értelemben elmondhatjuk, hogy a Hitler-ellenes koalíció által létrehozott egyezmények és viszonyok valójában kezdetét jelentik annak a történelmi jelenségeknek, amelyet ma detente-ne nevezünk.

Ezzel semmiképpen sem akarom azt mondani, hogy például a forradalmi és szocialista Jugoszlávia meg volt elégedve a fenti egyezmények valamennyi vonatkozásával. Mi például sohasem ismertük és azt sem hittük, hogy ezek a megállapodások kötelezőek ránk. De ismertük forradalmunk erejét, és bízunk képességében, hogy Jugoszlávia népeinek szavatolja a teljes függetlenséget. Ezért nem becültük túl a második világháború idején végrehajtott taktikai manőverek jelentőségét, habár azokban veszélyes precedenst láttunk a háború utáni időszakra.

A hidegháborús logika szülte a nyomást valamennyi országra, hogy sorakozzanak föl a tömbök vezetői mögé. Kikényszerítette a tömbök közötti versengést nemcsak a fegyverkezésben, hanem a világ minél nagyobb része feletti ellenőrzés megszerzésének vonalán is. Ezenkívül azzal fenyegetett, hogy erőszakkal megbontja a másik világháborúban kialakult erőviszonyokat, s az utána megindult fejlődést, mivel új világháború felé vezetett, s ismét gyengítette a népek helyzetét a felszabadulásért és függetlenségért vívott harcban. A hidegháborús politika bírta rá Sztálint arra a kísérletre, hogy letörje a jugoszláv szocialista forradalom függetlenségét. Ez szülte a többi viszályt is a szocialista államok között.

Így aztán egyáltalán nem véletlen, hogy a népek hatalmas többsége szembeszállt a hidegháborúval, valamint a nyomással, hogy ebben a hidegháborúban csatlakozzanak az egyik vagy a másik tömbhöz, és ily módon maguk is részt vegyenek a világ totális tömbökre való osztásában.

Mert a tömbérdekerek érvényesülése a nemzetközi viszonyokban — függetlenül a tömbök történelmi feltételeitől és egyik vagy másik tömb szubjektív érveitől — elkerülhetetlenül létrehozta a népek feletti domináció feltételeit és különféle hegemonisztikus rendszereket teremt.

Éppen ez a helyzet teremtett azonban feltételeket arra is, hogy a hidegháború korszakában jelentkezzen az el nem kötelezettség mozgalma mint kiútkeresés abból a helyzetből, amely önmagában semmilyen kiutat nem kínált mint a népek összefogásának új formája a közös érdekekért, a hidegháború ellen, a békés koegzisztenciáért, a világbékéért, és a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok új világrendezéséért vívott harcban.

A mozgalom szervezeti megformálásának lényeges előfeltétele volt, hogy a gyarmattellenes és imperializmusellenes forradalom eredményeként újonnan felszabadult országok jelentkeztek. Ebben a megvilágításban az el nem kötelezettség mozgalmának genézisében jelentős szerepet játszott az 1955-ben Bandungban tartott értekezlet, mint a nemzetközi viszonyok gyökeres megváltoztatását követelő országok első összefüvetele a békés koegzisztencia és az egyenrangúság alapján. Ebben az időszakban azonban az el nem kötelezett országok tömörülésének sem elképzelése, sem alapja nem volt olyan széles, hogy megfeleljen a mai világ szükségleteinek és következményeinek. Ezért 1961-ben belgrádi értekezletükön az el nem kötelezettség mozgalma új dimenziót ad elképzelésének és gyakorlati akciójának.

Az aktív békés koegzisztenciát — amelyért olyan kitartóan küzdöttek — az el nem kötelezett országok nem úgy értelmezték, mint valamilyen módus vivendit a népek közötti viszonyban, külön a különböző társadalmi rendszerű országok között. Úgy fogalmazták meg mint az aktív, kölcsönös együttműködést mindenütt, ahol ez lehetséges. A békés koegzisztencia ugyanis nem lehetett és nem is lehet status quo, még kevésbé a kizsákmányoló és kizsákmányolt népek, a kizsákmányolók és kizsákmányoltak, az imperializmus és a függetlenségre törekvő népek közötti békés koegzisztencia, sem pedig a hegemonizmus és a népek egyenjogúsága közötti békés koegzisztencia. Ellenkezőleg, csakis a ténylegesen független népek között lehetséges, ami annyit jelent, hogy a kitartó harc a népek felszabadulásáért és függetlenségéért, jogukért, hogy maguk határozzák meg társadalmi és politikai függősége minden formájának, valamint a belügyekbe való külső beavatkozás minden módjának felszámolásáért, egyben a békés és aktív koegzisztencia érvényesülésének és szilárdságának első feltétele is.

Így a világméretű antiimperialista forradalom éppen a hidegháború időszakában kapott új dimenziót — az el nem kötelezettség dimenzióját. Szembeszállva a világ tömbökre osztásával valójában csak folytatta ha-

ladó történelmi küldetését a népek felszabadulásáért, függetlenségéért és egyenjogúságáért vívott harcban. Ezért egyáltalán nem véletlen, hogy a mozgalom 1961. évi belgrádi értekezletén felhívta a két tömb vezető hatalmait, hogy üljenek tárgyalóasztalhoz, kezdjenek megbeszéléseket, hogy adják fel a tömbök szembenállásának politikáját, és a világ valamennyi népével együtt induljanak el az építőjellegű megállapodások és megegyezések útján. A világ jövőjét, a népek békéjét és biztonságát — nem lehet tartósan a megosztásra, és az országoknak egy-egy nagyhatalom körül való tömörülésére alapozni. Az el nem kötelezett országok nem egyeztek bele abba, hogy tömbökbe sorolják őket, hanem arra törekedtek, hogy a tömbökhöz tartozó országokkal együtt független és egyenrangú partnerként vegyenek részt a világproblémák megoldásában.

Amikor a második világháború jellegéről és a nemzetközi erőviszonyok megváltozásáról beszélünk, szem előtt kell tartanunk az emberiség tudatában, külön a legfejlettebb kapitalista országokban lejátszódott változásokat is. Ezek a változások részben az eszmei és politikai elképzeléseknek a fasizmus elleni harcban és a második világháború idején kifejezésre jutó összetűzése eredményeként, részben a nemzetközi gazdasági és társadalmi viszonyokban, külön a legfejlettebb kapitalista országokban bekövetkezett strukturális változások hatása alatt jöttek létre. E változások megszilárdításában rendkívül jelentős szerepet játszott a szocializmus ideológiája. A fasizmus elleni harc és az ember elemi humánus és demokratikus jogai védelmének — ami a Hitler-ellenes koalíció hivatalos ideológiája volt — hatása alatt a második világháború idején és közvetlenül utána erősödött, elmélyült az emberiség tudatának humanizálódása, demokratizálódása. Ebben a keretben a mai ember demokratikus tudatában „polgárjogot” nyert a népek önrendelkezési joga is, ami nem maradhatott hatástalanul a vezető politikai csúcsok gyakorlatára. E demokratikus irányzatokban fellelhető ellentmondások ellenére az el nem kötelezettség politikája mindenben serkentést kapott, elnyerte a haladó és demokratikus erők kisebb-nagyobb méretű támogatását a tömbökhöz tartozó országokban is, ami az el nem kötelezettség erejének és a hidegháborúval, a világ tömbökre osztásával való szembeszegülésének pótlólagos forrása lett.

De nemcsak a mai ember tudatában bekövetkezett változások ideológiai és politikai okairól, indítékairól van szó. A magasan fejlett kapitalizmus termelőerőinek és társadalmi-gazdasági szerkezetének fejlődésében bekövetkezett változások mélyebb elemzése mindenképpen kimutatná, hogy a gyarmaturalom és az imperializmus „klasszikus” formái objektíve, vagyis gazdaságilag mind kevésbé felelnek meg a monopóliumra törekvő központosított tőke érdekeinek, különösen pedig az úgynevezett „nemzetek fölötti” tőkének. A hitleri fasizmus megpróbálta a klasszikus gyarmati rendszer a világ feletti totális hegemonia rendszerével felcse-

rélni. Ez a terv a második világháborúban vereséget szenvedett, és vele együtt előre politikailag és gyakorlatilag meggyengült a többi hasonló elképzelés is, amelyek mindenképpen jelentkeztek sőt ma is jelentkeznek a mai világ politikai viszonyaiban. Ez a vereség serkentést adott a szabadságért, függetlenségért és a népek közötti egyenrangúságért vívott harcra. Egyúttal erősítette azokat a tényezőket a kapitalista világ fejlett országaiban, amelyek felfogták, hogy a megoldás gazdasági és politikai problémáikra, a kiút érdekeik számára nem a gyarmatbirodalmak és gyarmati viszonyok makacs védelmében van, hanem az új formák és új viszonyok keresésében, elsősorban az erőszak pozícióitól megszabadult politikára támaszkodó, az idegen hatalom közvetlen rákényszerítésére alapozott régi viszonyokat föl váltó gazdasági és politikai hegemonia különféle formáinak létrehozásában. Ebben kell keresni annak okát, hogy a népek önrendelkezési jogát formálisan-jogilag elfogadták, elismerést és igazolást kapott nemcsak a kapitalista országok politikai struktúrájának demokratikus és baloldali beállítottságú részeitől, hanem maguktól az uralkodó osztályoktól, és a fenti országok politikai struktúrájának jelentékeny részétől is. Így érthetjük meg azt a tényt, hogy aránylag sok gyarmati ország vívta ki fegyveres forradalom nélkül, vagyis túlnyomórészt politikai harccal állami függetlenségét. Éppen ezért a gyarmati rendszer szétesése és a tegnapi gyarmatok nagy többsége formális jogi függetlenségének elnyerése nem vetett véglegesen véget az imperializmus korszakában kialakult nemzetközi viszonyrendszernek. Mert habár elismerik az önrendelkezési jogot, a gyakorlatban ezt úgy értelmezik mint jogot a formális államjogi függetlenségre, ugyanakkor új eszközöket és új módokat keresnek és találnak a függőség, domináció és hegemonia új formáinak megteremtésére és fenntartására.

Az uralkodó gazdasági és politikai erő pozícióiról folytatott mai politika egész fenti fegyvertárát ma neokolonializmusnak, hegemonizmusnak nevezzük, ami valójában az imperializmus átalakított formája. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a világban semmi sem változott haladó vonatkozásban, sem pedig azt, hogy az imperializmus erői ma ugyanazok, mint tegnap voltak. Ellenkezőleg a világ az utóbbi évtizedekben sorsdöntő progresszív történelmi átalakuláson ment át. De a népek leigázásának imperialista politikája és e politika eszközeinek hatalmas fegyvertára még mindig jelen van. Ezeket csak fokozza a tömbök szembeszállásának sajátos logikája, amelyről később még szólni fogok. És éppen ezért korszakunk tele van olyan jelenségekkel, mint: a gazdasági függőség kikényszerítése, gazdasági és egyéb előnyök szerzése a tőkét és a műszaki fejlődést illetően, amit külön megkönnyít a fejlett és fejletlen országok közötti szakadék; a gazdasági és politikai nyomás; a tényleges vagy állítólagos

közös érdekek védelme, amelyek nevében más érdekeket is kikényszerítenek; a beavatkozás más országok belügyeibe; különleges szolgálatok, a diverzió eszközeinek és a beavatkozás más formáinak nagy ereje és szerepe; a katonai fenyegetőzés útján gyakorolt nyomás egészen a közvetlen katonai beavatkozásig stb. Mondhatnám, hogy korszakunk paradoxja: ma kevésbé félünk az új világháború lehetőségétől, mint a helyi jellegű háborúktól.

A mai világ ilyen társadalmi-gazdasági és politikai viszonyaiban rejlik a legfőbb oka és azon társadalmi erők hatalmának forrása, amelyek a második világháború után is rákényszerítik a népekre gazdasági és politikai dominációjukat, a neokolonializmus, a gazdasági monopolizmus, a politikai hegemonizmus formájában, és a népek egyoldalú gazdasági és politikai függősége más formáinak létrehozásával. Ezzel a mai imperialista politika nagyjából elvetette a népeknek az úgynevezett imperialista rendszerek metropolisától való függősége klasszikus, formális-jogi, grammati és hasonló formáit. Többé nem a népek fölötti közvetlen hatalommal állunk szemben. De közvetlen hatalomra nincs is szükség, mivel felváltották a már említett új hatóerők, eszközök és viszonyok.

Mindez oda vezetett, hogy jelentkezett a népek ellenállása minden világrészen, a népek védtek és védik jogukat a politikai, gazdasági függetlenségre, valamint az egyenrangúságra a nemzetközi viszonyokba. Az el nem kötelezettség politikája ennek az ellenállásnak a legerőteljesebb megnyilatkozása lett.

Természetesen nem akarom ezzel azt mondani, hogy minden belső politikai feszültséget az el nem kötelezett és más országokban, a bizonytalanság és viszályok jelenségeit, valamint az államcsínyeket csak a külső beavatkozással magyarázhatjuk. Sok olyan jelenség van, amely önmagában előfeltételt teremt a gazdasági és politikai bizonytalanságra sok országban, és ezzel a belső viszályokra is. Ilyenek: a társadalmi struktúra elmaradottsága, amelyet sok országban fenntartanak a reakciós társadalmi és politikai csoportok; a gazdasági elmaradottságból, a fejlett és a fejletlen országok közötti mély szakadékból eredő kérdések, amelyek különösen az újonnan felszabadult országokban gyakran megoldhatatlan gazdasági, társadalmi és politikai problémákat szülnek; az osztályviszonyok a gazdasági elmaradottság és a termelési viszonyok meg a politikai rendszer elmaradottságának körülményei között; a gazdasági függőség, amelyből eszmei és politikai ingadozás származik mind a társadalom fejlődését, mind pedig egyes országoknak a nemzetközi viszonyok rendszerében elfoglalt helyét illetően és sok minden más. De éppen ezért a beavatkozás az ilyen problémákkal és ellentétekkel küzdő országok belügyeibe annál reakciósabb és veszélyesebb eszköze a nemzetközi politikának.

Mindezt szem előtt tartva elmondhatjuk, hogy a változások a nem-

zetközi társadalmi erőviszonyokban és a változások minden pozitív hatása a népek nemzetközi helyzetére, szintén az el nem kötelezettség mozgalmának forrásai közé tartozik.

Az el nem kötelezettség politikája és a tömbpolitika

A világ politikai és gazdasági felosztására irányuló neokolonialista törekvések ma mind szűkebb határok közé szorulnak, és mind nagyobb akadályokba ütköznek, amelyeket elsősorban azok a népek állítanak fel, amelyek felszabadultak vagy felszabadulnak a függőségből, és gazdasági, politikai önállóságra törekcszenek. A nagyszámú újonnan felszabadult ország jelentkezése és több más országgal együtt folytatott harcok a gazdasági és politikai önállóságért és egyenrangúságért a nemzetközi viszonyokban hatott és mindinkább hat ezekre a viszonyokra, azzal, hogy szakadatlanul fokozza a nyomást olyan új demokratikus elemeknek e viszonyok közé beépítése végett, mint: a világ gazdaság közös előmozdítása és a nemzetközi munkamegosztás; a kizsákmányolás megszüntetése a nemzetközi gazdasági viszonyokban; a fejletlen országok segélyezésének megszervezése; megfelelő szervezetek és szolgáltatások létrehozása a nemzetközi együttműködés és nemzetközi munkamegosztás szavatolására; a népek érdekeinek kölcsönös tiszteletben tartása, és a demokratikus viszonyok közöttük; a sokoldalú együttműködés és közeledés, a kulturális kapcsolatok stb. Ezzel összhangban az el nem kötelezett országok közül figyelmet szenteltek az Egyesült Nemzetek Szervezetének mint a legfontosabb világtestületnek, amelynek megoldást kell keresnie és találnia a világ politikai és gazdasági problémáira, és elő kell mozdítania az egyenrangú nemzetközi együttműködést valamennyi ország érdekeinek megbecsülésével. Szakadatlanul hangsúlyozzák, hogy káros a problémák kiváltásos, szűk körben való megoldása, a többi ország figyelmen kívül hagyása, és követelték, hogy mindezt kössék össze az ENSZ integrális és univerzális tevékenységével, mivel növekedne a világ szervezet szerepe és befolyása a nemzetközi problémák megoldásában.

Ilyen törekvései folytán az el nem kötelezettség politikája elkerülhetetlenül összeütközésbe került a világ globális tömbökre osztásának politikájával. A világ legfejlettebb részének éles határ mentén történő tömbfelosztása — függetlenül a tömbök jellegében és politikájában mutatkozó ideológiai, társadalmi-gazdasági és nemzetközi politikai eltérésekre — önmagában kedvezett és még mindig kedvez a népek feletti gazdasági és politikai hegemonia fenntartásának és érvényesítésének. Fékezte, sőt gátolta a gazdasági árúcseret, és a világ összefűződésének folyamatát, amelynek okvetlenül — sok más mellett — negatív hatása volt a világ gazda-

ságra is, és mint a nemzetközi feszültség kiélezésének még egy tényezőjeként nyilvánult meg. Ezenkívül bizonyos föltételekkel ezek a rendszerek úgy is jelentkeztek, mint közvetlen nyomás egyes országok független politikai és társadalmi fejlődésére.

A nemzetközi viszonyok alakulásának ilyen és ehhez hasonló tényezői, valamint a tömbök közötti erőviszonyok hosszú távra szóló egyensúlyának kialakulása s az új háborúnak, mint a tömbök közötti ellentét megoldása eszközének objektív lehetetlensége vitt a detenté-hoz, vagyis a hidegháború feladásához és a status quonak, mint a tömbök közötti viszony további alakulása kiindulópontjának elismeréséhez. Ugyanakkor azonban az erőviszonyok egyensúlyának felborulásától való félelem kiváltja a félelmet a tömböket összetartó erő gyengülésétől és a rettegést az elnyert pozíciók gyengülésétől. Ezért a meglevő tömbfelosztás — habár nem véletlen és nem szüntethető meg a bennük résztvevő társadalmi erők és népek pusztá jóakaratával — objektíve továbbra is nagy teherterhel a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok demokratizálódásának szükséges folyamatában. Az el nem kötelezett országok szembeszállva a hegemonisztikus irányzatokkal okvetlenül összeütközésbe kerültek a világ tömbfelosztásával is, mert az — mint mondtuk — kedvez az ilyen irányzatok fenntartásának és érvényesülésének.

Eközben az el nem kötelezett országok sohasem foglaltak előre állást bizonyos társadalmi rendszerekkel, a fejlett országokkal, tömbökkel vagy azok hatalmaival való szembehelyezkedés mellett. Több okból nem óhajtották ezt és nem is voltak erre képesek. Először is amit társadalmi-politikai rendszerük és ideológiájuk jellegében meglevő eltérések miatt, valamint konkrét nemzetközi helyzetük különbözősége folytán nem mindig egyformán ítélik meg minden kérdésben az egyik vagy másik tömb társadalmi-történelmi szerepét.

Ezenkívül a mai világ fejleményeiben, ellentéteiben és viszállyaiban sem a két tömb, sem az egyik vagy másik tömbön belüli valamennyi ország nem játszik azonos szerepet. És végül egyes el nem kötelezett országok megkapták vagy ma is megkapják az egyik vagy a másik tömb támogatását pillanatnyi érdekeik érvényesítéséhez, és ez az egyik oka annak, hogy eltérő viszonyt foglalnak el az egyik vagy másik tömbbel szemben. De tekintet nélkül mindezekre az eltérésekre az el nem kötelezett országok elég egységesen szembeszálltak és szembeszállnak a világ tömbökre osztásával és a tömböktől való függéssel, már azért is, mert ennek a felosztásnak a kihatásai veszélyt jelentenek valamennyi nép függetlenségére és biztonságára, külön azokéra, amelyek nem tartoznak a tömbökhöz. Ugyanis szembeszálltak és szembeszállnak a két társadalmi rendszer ellentéteiből fakadó irányzatokkal, amelyek feltételt teremtenek arra, hogy megpróbálják külső nyomással kikényszeríteni az egyik vagy másik tár-

sadalmi rendszert. És végül szembeszálltak és szembeszállnak azokkal a nemzetközi gazdasági irányzatokkal s felfogásokkal, amelyek gyökere és helye a fejlett világ azon egyoldalú érdekeiben van, amelyek elmélyítik a gazdaság világa és a szegénység világa közötti szakadékot.

A meglevő állapot bírálataival párhuzamosan — de annak tudatában, hogy a lényeges társadalmi változásokat nem lehet rövid idő alatt, vagyis az emberiség haladó erőinek hosszan tartó erőfeszítése és harca nélkül végrehajtani — az el nem kötelezettség fogalma létrehozta, és a nemzetközi politikai körülmények fejlődésével egyidejűleg kiépítette e problémák megoldásának saját, építő jellegű és pozitív programját is, azon problémák megoldásának programját, amelyeket ma már többé-kevésbé csakis valamennyi nép — a tömbökhöz tartozóak és a tömbökön kívüliek, a fejlett és fejletlen országok — tényleges érdekeivel és szükségleteivel összhangban lehet megoldani. Mert a hegemonizmus rendszerében egyrészt a modern központosított és monopolisztikus tőke, másrészt a tömbökre osztott világ funkcionálásának belső logikája oda vezet, hogy nemcsak a kis és gazdaságilag elmaradott népek, hanem a viszonylag nagy és gazdaságilag fejlett európai országok, tegnapi nagyhatalmak gyakran maguk is a gazdasági és politikai erő világközpontjaitól való kisebb vagy nagyobb függőség állapotában találják magukat. Ezért az el nem kötelezett országok platformja megfelel valamennyi nép — és nemcsak az el nem kötelezettek — tényleges távlati érdekeinek, ez az építő jellegű megállapodás és megegyezés platformja, valamint valamennyi nép aktív és egyenrangú együttműködésének platformja a békés koegzisztencia alapján.

Az el nem kötelezett országok és a fejlődő államok sohasem hitték, hogy maguk — jobban mondva kizárólag mozgalmukon belül megoldást találhatnak ezekre a problémákra, ellenkezőleg mindig a legkülönbözőbb formákban érvényesülő nemzetközi együttműködés mellett voltak, amelyben kifejezésre jutna valamennyi ország közös felelőssége a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok új rendszerének létrehozásáért. Arról a világos állásfoglalásról van tehát szó, hogy a nemzetközi viszonyok nyílt kérdéseit nem lehet megoldani a kiúttalan szembenállással, hanem valamennyi érdekelt félnek az egyenrangúság alapján folytatott építő jellegű megbeszéléseivel. Ez a platform szemmel láthatóan rácsafol azokra a gyakori állításokra, hogy az égető világproblémákkal és a világ különböző részein jelentkező viszályokkal, valamint a nemzetközi gazdasági viszonyok mai rendszerével kapcsolatban az ellentétek és viszályok forrása állítólag az el nem kötelezett országok akciója, nem pedig az a tény, hogy ezek az ellentétek és problémák fennállnak, és fennáll az ellenállás a megoldásukra irányuló törekvésekkel szemben. Természetes, hogy e problémák megoldatlansága és az emberiség hatalmas többségét képviselő országok gazdasági és politikai helyzetének szakadatlan rosszabbodása ok-

vetlenül létrehozza a radikális szembehelyezkedés irányzatait is, de éppen azok a nemzetközi társadalmi és politikai erők —, amelyek elítélik ezt a radikalizmust, de ugyanakkor ők maguk radikálisak, védik a népek közötti jelenlegi gazdasági és politikai viszonyokat — képezik a szembenállás forrását. Sőt mi több, a meglevő helyzet erélyes védelmének és az égető nemzetközi problémák megoldatlanságának körülményei között tény, hogy a változtatás törekvéseiben a radikalizmus nemcsak mint a tarthatatlan helyzetre való reagálás jelentkezik, hanem nyomásával gyakran objektíve haladó szerepet játszik.

Nem arról az illúzióról van szó, hogy az emberiség ma egyszerűen válasszon a tömbpolitika vagy az el nem kötelezettség politikája között. A tömbök mai formája a jelenlegi világ sajátos ellentmondásainak terméke, a kapitalizmusnak a szocializmusba való átmenetének érett korszaka ez. A két társadalmi rendszer közötti ellentétek és a világ társadalmi-gazdasági és politikai alakulására gyakorolt befolyásuk ellentétei elkerülhetetlenül egybeszővődnek a két rendszer keretein belül jelentkező ellentétekkel. Ezért a tömbök nemcsak a forradalom vagy az ellenforradalom exportálásával szembeni kölcsönös védekezés formái, illetve nemcsak a kapitalizmusnak vagy szocializmusnak kívülről a népekre kényszerítésének formái — habár azok is. A mai világban még mindig nagy szerephez jutnak azok az ellentétek, amelyek a kapitalizmus és a klaszszikus imperializmus korszakában kialakult nemzetközi viszonyok rendszerére jellemzőek, vagy azok korszerű formáira, a monopolisztikus, nemzeti és nemzetek fölötti tőke gazdasági és politikai hegemoniájára. Az ilyen viszonyok fenntartásáért harcoló erők érdekeik szolgálatába állítják a világ tömbökre osztását is. Ily módon a mai világban még mindig élnek és hatnak azok az ellentétek és erők, amelyek a nemzetközi viszonyok imperialista rendszeréből fakadnak, és amelyek szakadatlanul veszélyeztetik a népek függetlenségét és békéjét. A két tömb közötti erőegyensúly létrejötté azonban az egyik objektív akadálya lett annak, hogy ezeket az ellentéteket új imperialista háborúkkal oldják meg. Mert az egyenlőtlenség és leigázás viszonyainak — amelyeket a fenti ellentétek és erők kényszerítenek a népekre — fenntartásáért és bővítéséért vívott harc sokrétű ellenállásba ütközik. A népek ilyen irányú ellenállása és harca a szocialista országok, illetve a szocialista országok tömbjének, objektív, többször szubjektív támogatását is élvezzi. Sőt mi több, ha nem létezne ez a támogatás, illetve, ha nem jött volna létre erőegyensúly a két tömb között, az el nem kötelezett és a függetlenségért, egyenrangúságért harcoló népek sokkal nehezebb nemzetközi körülmények között folytathatnák küzdelmüket, és kétségtelenül nem játszódtak volna le olyan pozitív változások a mai világ nemzetközi gazdasági és politikai viszonyaiban, mint amilyenek a második világháború után lejátszódtak. Ebből

a szempontból nézve a tömbrendszer szerepét a mai világban nem lehet csak annak alapján megítélni, hogy rossz hatással van a népek helyzetére s a társadalmi fejlődésre minden egyes országban — amelyet nem ritkán gúzsba köt és akadályoz ez a rendszer —, hanem annak megvilágításában is, hogy milyen egész befolyásuk a világ társadalmi erőviszonyainak alakulására. Ezért, különösen a munkásosztály és a szocializmus történelmi érdekei szempontjából nem szabad lebecsülni az egyik és a másik tömb osztálystruktúrájában és hosszú távra szóló társadalmi-történelmi szerepében mutatkozó különbségeket.

Persze, a szocialista rendszer sem születik a forradalomból tisztán és minden ellentmondástól, az őt szülő társadalom viszonyaitól és felfogásaitól mentesen. Ellenkezőleg, több okból nemcsak a szocialista országok belső társadalmi viszonyait, hanem a közöttük fennálló viszonyt és a szocialista országoknak más államok iránti viszonyait is megterhelik azok a jellegzetességek és irányzatok, amelyek részét képezik annak a rendszernek, amely ellen a szocializmus ideológiája harcol. Annak idején már Lenin figyelmeztette a marxistákat arra, hogy a szocialista forradalom, vagyis egy nép győztes proletariátusa sem automatikusan mentes attól a kísértéstől, hogy a forradalom nevében más nép „fejére nőjjön”. Ezt a kísértést fokozzák a következő körülmények: a szocialista országok gazdasági fejlődésének aránytalanságai; a termelőerők fejlettségi foka és a dolgozók életkörülményei közötti nagy különbség; a forradalom céljai és reményei más részről egy gazdaságilag nem eléggé fejlett ország anyagi bázisának elégtelensége miatti konfliktus; az elmaradott és konzervatívizmusra hajlamos társadalmi tudat; az ideológiai és politikai szubjektívizmus nagy szerepe, a pillanatnyi államérdekek, amelyeket objektíve a nemzetközi erőviszonyok fenntartásáért vívott harc logikája, szubjektíve pedig egy állami politika törekvései kényszerítenek ki; a szocializmus fejlődésének eltérő objektív és szubjektív feltételei, amelyek oda vezetnek, hogy eltérő utakon haladnak a szocializmus felé, és különböznek a szocialista társadalmi viszonyok fejlesztésében elért vívmányok; a szocialista országok eltérő gazdasági, geopolitikai és nemzetközi helyzete, amely objektív érdekösszeütközéseket szül; a társadalmi tudatban, ideológiájában és ezen az alapon a bel- és külpolitikában mutatkozó eltérések stb. Mindemiatt a mai szocialista társadalom — mint ahogy azt már Marx előre látta — önmagában nem mentes a konfliktusoktól, sőt a szocialista országok közötti és a szocializmus útján haladó népek közötti viszonyok sem mentesek automatikusan az elferdülésektől és viszályoktól. Ezt ma már nem kell elméletileg alátámasztani. A szocializmus mai nemzetközi gyakorlata konkrét igazolását adta ennek az előrelátásnak. Az ilyen objektívan adott érdekösszeütközések talaján aztán szemmel láthatóan megvannak a feltételei nemcsak annak, hogy jelentkezzen a nacionalista gaz-

dasági egoizmus, hanem annak előfeltétele is, hogy kísérletet tegyenek akaratauk és saját szocialista „modeljük” más népekre való kényszerítésére, a hegemonizmusra és hasonló irányzatokra. A szocialista Jugoszlávia 1948. évi viszálya Sztálinnal épp azért támadt, mert hegemonisztikus viszonyokat akartak ránk kényszeríteni. Ezért joggal állíthatjuk, hogy a független szocialista államok közötti viszony, illetve a szocializmus útján haladó szabad népek közötti viszony, mint ahogy azt forradalmunk kiemelte, és amelynek demokratikus és szocialista megoldásáért harcolt — alkotó része a népek felszabadulási folyamatának.

Az érdekellentétek, amelyek elkerülhetetlenül születnek ezekből s hasonló ellentmondásokból, többé-kevésbé kiéleződhetnek, s ezzel önmagukban a két tömb közötti erőviszony tényezőjévé válnak, mivel a nem szocialista országok tömbje is valamilyen formában bekapcsolódik ezekbe a viszályokba. Így aztán mindkét tömb gyakorlatilag nemcsak valamennyi világproblémában és a tömbökön belül vagy azokon kívül jelentkező nemzetközi konfliktusokban érdekelt, hanem minden belső társadalmi konfliktusban is, függetlenül attól, milyen alapon keletkeznek, ha azok befolyásolhatják a tömbök közötti erőviszonyt, akár olyan módon, hogy bizonyos előnyökhöz juttatják az egyik vagy a másik tömböt, akár pedig abban az értelemben, hogy harc indul a létrejött egyensúly megbontása ellen.

A tömbmegoszlásra tehát nem nézhetünk úgy, mint valamilyen mellékes tünetre, amelyet a szubjektív akció bármilyen formájával megszüntethetünk. Habár az el nem kötelezett országok elvben a tömbök felosztása ellen vannak — ami magától értetődő és haladó következtetésük abból, hogy szembehelyezkednek a világ tömbökre osztásával — mégis az el nem kötelezettség mozgalmában kevesen vannak olyanok, akik azt hiszik, hogy a katonai-politikai paktumok formális felosztása automatikusan megszünteti azokat az édekösszeütközéseket, amelyek a tömböket létrehozták, illetve hogy a népek szabadabban és biztonságosabban élnek csak azért, mert a katonai-politikai paktumok formálisan feloszlottak.

A mai világ realitása éppen az, hogy a tömbök inkább következményei a helyzetnek és a kialakult viszonyoknak, mint ennek a helyzetnek okai. A tömbök a meglevő nemzetközi társadalmi, gazdasági és politikai ellentmondások és ellentétek következményei. A katonai-politikai tömb-szervezetek pusztá felosztatásával nem szűnnének meg sem a nemzetközi ellentétek, sem pedig a belőlük fakadó viszályok. A fenti ellentétek mögött ugyanis mindkét pólus körül erők tömörülnek, függetlenül attól, hogy azok tömbbe szerveződnek-e vagy sem. A tömbök megszüntetésének feltételeit tehát csakis az ellentétek tompításával, illetve megoldásával teremthetjük meg. Ezenkívül a tömbök létezése s a nemzetközi viszonyok-

ban már játszott szerepe magyarázza konkrét társadalmi-történelmi helyüket a mai világ társadalmi struktúrájának megváltoztatásában, külön annak az erőviszonynak, illetve nemzetközi erőegyensúlynak létrehozásában, amelyet a mai világ társadalmi és politikai struktúrája teremt. Az egyensúly megbontása erőszakkal, beavatkozással vagy külső intervencióval elszabadítaná a nemzetközi viszonyok ellenőrizhetetlen erőit, amelynek folytán a népek jobban ki lennének szolgáltatva, az erősebb jogának, sőt az emberiség egy új világháború szélére jutna, egy olyan történelmi katasztrófa küszöbére, amelynek méreteit és következményeit ma nehezen tudnánk megjósolni. Éppen ebben van a jelenlegi „detente” pozitív történelmi jelentősége, még akkor is, ha számos negatív kísérő jelenség fűződik hozzá.

A tömbellentétek megszüntetése és a tömbök nélküli világ létrehozása tehát csak abban a történelmi folyamatban lehetséges, amelyben megváltozik a világ mint a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok egyékes rendszere. Más szavakkal a világ nem a tömbök feloszlásával válik újjá, hanem a tömbök tűnnek el a világ megváltozásával. Ennek a folyamatnak — hosszú távon nézve — elsősorban kettős vonatkozása van.

Az első vonatkozása a belső társadalmi folyamat, vagyis a belső osztályharc, és a demokratikus szocialista és más haladó politikai erők belső akciója minden egyes országban, ami a belügyük, és amelyben minden külső beavatkozás csak akadályozhatja e folyamatok szabad kibontakozását. Ugyanennek a folyamatnak a másik vonatkozása, hogy a nemzetközi politikai és gazdasági viszonyokban olyan változások játszódna le, amelyek hozzájárulnának a népek függetlenségének és egyenrangúságának erősödéséhez. Az el nem kötelezett országok szerepe éppen itt lett a világ haladó fejlődésének rendkívül jelentős tényezője. Mert végső fokon tény, hogy az el nem kötelezettség politikája önmagában korlátozza az imperialista összetűzések és a tömbszembenállások lehetőségét. Ezzel korlátozza azoknak a társadalmi erőknek a hatalmát is, amelyek a viszály és a szembenállás előidézői, és haladó hatást gyakorol mind a belső társadalmi mozgásokra, mind pedig a nemzetközi ellentétek enyhítésére.

Szemmel látható, hogy az emberek és a népek történelmi fejlődése az egész akciója oda kell hogy hasson, hogy ezek az ellentétek eltűnjenek, és ezzel megszűnjön befolyásuk a nemzetközi viszonyokra, hogy létrejöjjenek a tömbök megszűnésének föltételei. Azt hiszem, nem túlzok, ha egy kissé derülátóan azt mondom, hogy ez a folyamat már meg is kezdődött. Tény azonban, hogy a tömbök versengése a fölényszerzésért vagy az egyensúly megőrzéséért önmagában biztosan nem ad kiutat a jelenlegi nemzetközi ellentétekből, még csak nem is enyhíti őket. Ellenkezőleg a fegyverkezési verseny, a tömbök kohéziójának megőrzésére és erősítésére

tett mindenféle gazdasági, politikai és ideológiai intézkedések önmagukban új problémákat szülnek a népek közötti viszonyban, és mindig újratermelik az új háborús konfliktusok veszélyét.

Hatalmas politikai gazdasági és katonai erő felhalmozása kis létszámú társadalmi rétegek kezében azokban az országokban, amelyekben a legnagyobb hatalom összpontosul, semmiképpen sem teremt kedvező föltételeket a társadalmi fejlődésre és a demokráciára sem a népek közötti viszonyban, sem pedig a belső társadalmi viszonyokban. Másrészt a tömbök törekvését, hogy megegyezéssel elejét vegyék a viszályoknak, amelyek veszélybe dönthetik a világbékét — ami önmagában rendkívül pozitív, sőt nagy lépés a történelmi fejlődésben azok a kísérletek is követik, amelyek ösztönszerűen előnyt akarnak szerezni az erőviszonyban a harmadik rovására, ami más népek belügyeibe való beavatkozásban, helyi háborúkban stb. nyilvánul meg.

Ezért a világ globális tömbfelosztásának távlata nem a szilárd béke távlata. A népek közötti gazdasági, politikai és egyéb viszonyok egész világrendszerének gyorsabban kell változnia ahhoz, hogy kialakuljanak a tömbök nélküli világ előfeltételei. Az el nem kötelezett országok akciójának és a tömbök iránti viszonyának lényege. Ez az alapvető oka annak, hogy az el nem kötelezett országok nem foglalkoztak a tömbök mechanikus felosztása lehetőségének illúziójával, ugyanakkor mégis erélyesen szembeszálltak és szembeszállnak minden nyomással, hogy rendeljék alá magukat a tömböknek, és szorgalmazták, hogy a világproblémákat egyenrangúan oldják meg a világ népei, a tömbökhöz tartozó országokkal együtt, a békés koegzisztencia alapján, ennek vagy annak a társadalmi és politikai rendszernek a kényszerítése és más népek belügyeibe való beavatkozás nélkül, megállapodások és megegyezések alapján, elismerve valamennyi népnek nemcsak az önrendelkezés jogát, hanem a demokratikus egyenrangúság jogát is valamennyi nemzetközi kérdésben.

Ebben a megvilágításban nézve a békéért és a nemzetközi viszonyok demokratizálásáért — a hidegháború, a tömbviszályok és a világ tömbökre oszlása ellen — vívott harc nemcsak az el nem kötelezettség politikájának vagy ideológiájának emberbaráti célja, hanem egyidejűleg a fenti országok népei politikai és gazdasági függetlenségének és egyenrangúságának elengedhetetlen feltétele is. Éppen ez az oka annak, hogy az el nem kötelezett országok mozgalmának ereje a hidegháború és a tömbfeszültség felengedése után is fokozódott, nem pedig gyengült, mint ahogy azok az emberek és körök mondogatták, akik az el nem kötelezett politika alkonyát jóslgatták.

A két tömb közötti viszony jelenlegi helyzete, az úgynevezett detente kétségtelenül az emberiség egy lépése ebben az irányban. Nem tartozik vizsgálataink keretébe azoknak az okoknak és tényezőknek átfogó, széles

körű elemzése, amelyek ilyen fordulatot idéztek elő a nemzetközi viszonyokban a második világháború után, és külön a két tömb közötti viszonyban. Itt csak hangsúlyozni szeretném, hogy e fordulathoz jelentősen hozzájárult az el nem kötelezett országok mozgalma is. Ezek az államok belgrádi értekezletüktől, sőt már az előtte is tevékenységükkel hozzájárultak és hozzájárulnak a nemzetközi feszültség felengedéséhez szükséges feltételeik kialakulásához. És a jövőben is a detente megőrzése és elmélyítése csak akkor lesz lehetséges, ha ebbe a folyamatba még az eddiginél is nagyobb erővel bekapcsolódik minden nép, s az felöleli a népek közötti valamennyi viszonyt, külön ha megegyezéssel megoldják a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok világrendszerének azokat a problémáit, amelyeket az el nem kötelezett országok mozgalma tűzött a történelem napirendjére.

A nemzetek felszabadulása és az emberiség integrálódása

Nem véletlen, hogy napjainkban jelentkezett a nemzetek felszabadulásának erőteljes mozgalma, és hogy harc folyik a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok új világrendszeréért, mint ahogy az sem véletlen, hogy mind erőteljesebben jelentkezik a nyomás s a követelés, hogy az ember öngazgassa a munkát és igazgassa a társadalmat.

A világ, amelyben élünk, a tőke hatalmas, nemzetek fölötti koncentrációjának és központosításának világa. Ezzel a világ legfejlettebb része, és azon belül a gazdasági hatalom legerősebb központjai szinte monopol jelleggel rendelkeznek az emberi munka nemzetközi feltételeinek és eszközeinek oroszlánrészével. Ugyanakkor mind nagyobb társadalmi és nemzetközi szerepet és befolyást kapnak azok az erők, amelyek az ilyen termelési és nemzetközi viszonyok technostruktúrájából nőnek ki, vagyis az a tulajdonosi és technokratikus-bürokratikus igazgató réteg, amely ilyen vagy olyan módon monopolisztikusan rendelkezik a központosított tőkével. Ilyen körülmények között a tudományos-műszaki forradalom és az új technológia alkalmazása — ami önmagában hihetetlen lehetőséget teremt a termelőerők nemzetközi fejlődésére, a fejlett és fejletlen országok közötti szakadék szűkítésére, a nagy és kis népek közötti aránytalanság megszüntetésére, vagy legalábbis enyhítésére, az emberek és népek életkörülményeinek javítására — valószínűleg nem hozta meg a várt eredményeket, sőt fokozza az ellentéteket és szűkíti az emberek és népek szabadságát, amivel jelentős mértékben korlátozza s fékezi alkotóképességük kibontakozását, valamint befolyásukat a társadalmi és nemzetközi viszonyok alakulására.

Magától értetődik, hogy ezekkel a viszonyokkal szemben mind erőtelje-

sebben jelentkezik nemcsak az osztály, hanem a nemzeti ellenállás is. Ebben a folyamatban az ember és a nemzet teret keres saját szabadságának, lehetőséget saját érdekeinek és saját alkotói érvényesülésének védelmére. Ez a nemzeti ellenállás nemcsak a nemzeti érdekek megnyilatkozása, hanem egyik lényeges előfeltétele annak is, hogy a termelőerők gyorsabban, minél kevésbé akadályoztatva fejlődjenek az egész világon. A népek harcukkal a nemzeti szuverenitásért, ami megfelelő helyet szavatol számukra a nemzetközi viszonyokban és olyan változásokat visz a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok világrendszerébe, amelyek szavatolják jogukat, hogy maguk rendelkezzenek nemzeti gazdaságukkal és társadalmi munkájuk eredményeivel, tehát mindezzel a népek megtisztítják a talajt, s feltételeket teremtenek munkájuk termelékenységének gyorsabb növelésére, és ezáltal a világ egyenlőtlen gazdasági fejlődéséből eredő ellentmondások gyorsabb leküzdéséhez szükséges önálló anyagi alap erősítésére is. És ez a folyamat egyben feltételeket teremt a gyorsabb és nagyobb méretű nemzetközi munkamegosztásra, valamint a „világtőke” gyorsabb s ésszerűbb körforgására, illetve a központosított, nemzetek fölötti tőke demokratikusabb és egyenrangúbb felhasználására, ami szintén a termelőerők fejlődését szolgálja az egész világon. Ez a folyamat tehát végső soron valamennyi nép és valamennyi ország érdeke, nemcsak a nem eléggé fejletteké, hanem a magasan fejletteké is. Ezzel szemben mind több tény igazolja, hogy a monopólium és a gazdasági meg politikai hegemonizmus nemcsak a világbékét fenyegető veszélynek forrása, hanem a termelőerők fejlődésének nyüge is az egész világon, annak legfejlettebb részében is. Mondhatjuk, hogy a népek felszabadulásáért vívott harc az egész emberiség termelőerői fejlődésének és gazdasági fejlődésének előfeltétele, és erőteljes mozgató ereje, külön a tudományos-műszaki forradalom továbbfejlődésének mozgatója.

Másrészt az integrációs folyamat, amelyről beszéltem, történelmi törvényszerűség. Ezért a nemzetközi viszonyok reális, haladó elképzelése feltételezi a munka és a termelőeszközök, illetve a tőke nemzetközi integrálódása folyamatának szabad lefolyását. A munka ilyen integrálódása, a korszerű technológia által létrehozott feltételekkel, feltartóztathatatlan s haladó összetevője a termelőerők fejlődésének. Ez a folyamat egyidejűleg egyes vidékek és az egész világ népei közeledésének és társulásának új, belső, társadalmi hajtóereje is. Ezt a történelmi szerepet azonban csak olyan mértékben játssza el, amilyen mértékben megszabadul a monopolista tőke és a gazdasági s politikai hegemonizmus különféle rendszerei által kikényszerített kizsákmányolási viszonyoktól, vagyis olyan mértékben, amennyire az öngazgatásra és a népek regionális meg egyéb közösségeik egyenrangú közös felelősségére épül a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok demokratikus rendszerében.

Az, ami tehát az ellenállást szüli és ellenállást is kell hogy szüljön, nem az integrálódás nemzetközi jellege önmagában, hanem azok a társadalmi, osztály, gazdasági és egyéb nemzetközi viszonyok, amelyek a kizsákmányolás és a népek leigázásának forrásai. De az a nép, amely önmagába zárkózik, elhatárolja magát az integrálódás föltartóztathatatlan történelmi folyamatától, gazdasági elmaradottságra és politikai vidékiességre ítéli önmagát.

Példaként említem az úgynevezett nemzetek fölötti társaságokat, és helyüket, szerepüket az emberiség korszerű integrálódásának folyamatában. Ezek a társaságok természetesen nem véletlen termékek, hanem éppen a történelmi szükségszerűségből és az emberiség termelőerői nemzetközi integrálódásának szükségletéből fakadtak, és ezzel a termelőeszközök, illetve a tőke nemzetközi koncentrációjának valamilyen formájából. A nemzetek fölötti társaságok és a hasonló alakzatok a kapitalizmus és az imperializmus termelési és társadalmi-gazdasági viszonyai alapján jöttek létre, vagyis a munkás munkatöbbletének szakadatlan kapitalista kisajátítása alapján, függetlenül attól, hogy milyen nemzethez tartoznak, ezzel tehát a népek munkatöbbletének kisajátításán is, amelyekhez ezek a munkások tartoznak. Tehát a tőke kapitalista központosításából nőttek ki a monopolisztikus világcsoportok és e társaságokban vezető szerepet játszó nemzet tőkéjének kezében.

Ez persze nem jelenti, hogy a nemzetek fölötti társaságokat a nemzetek fölötti, illetve nemzetközi jellege nem teszi a népek kizsákmányolásának eszközévé, vagyis ami ezeket a társaságokat nem a társadalmi munka és a termelőerők integrációjának történelmileg szükségszerű formájává, hanem annak osztálykapitalista társadalmi-gazdasági jellegű megnyilatkozásává teszi, az a népek munkatöbbletének elidegenítése és nemzetek fölötti monopolisztikus tőkévé való átalakítása. Éppen a nemzetközi gazdasági erő ilyen és hasonló monopolisztikus központjai a legkimagaslóbb és legelőretoltabb élharcosai a népek fölötti gazdasági és politikai hegemoniának, a nemzetközi gazdasági rendszer, valamint a munka meg a termelőerők integrálódása nemzetközi folyamata monopolisztikus-kapitalista jellegének, ezzel önmagában a népek fölötti hegemoniáért, leigázásukért, belügyekbe való beavatkozásért stb. folyó politikai harcnak is.

Az emberiség haladó erőinek azért kell küzdeniük, hogy a népek és a dolgozók demokratikusan és egyenrangúan társuljanak, szilárd kölcsönös felelősséget vállaljanak a közös érdekek szavatolásáért, valamint azért is, hogy tudatosan közös befolyással legyenek a termelőerők nemzetközi fejlődésére és a nemzetközi viszonyokra, vagyis azért, hogy az integrációnak ez a folyamata éppen ellenkező irányban folyjon, mint ahogy a nemzetek fölötti társaságok és a monopólium más formáinak logikája diktálja. Épp az el nem kötelezettség politikája az egyik legjelentősebb megnyilatkozási

formája ennek a másik, haladóbb demokratikusabb és emberbarátibb lehetőségnek.

Ezzel természetesen nem föltételezzük — teljesen illuzórikus lenne ezt föltételezni —, hogy a köpontósított nemzetközi tőke díjtalanul és ösztönszerűen megoszolhat a nemzeti gazdaságok között, kivéve ha kimondottan segínyt nyújtanak a legfejletlenebb országoknak. Itt arról van szó, hogy elkerülhetetlenül fokozódik az ellenállás a tőke olyan kizsákmányoló föltételekkel való beruházásával szemben, amely lehetővé teszi, hogy a profit révén a külföldi vagy nemzetek fölötti tőkére szoruló országokból kiszállítsák a nemzeti munkatöbblet oroszlánrészét. De ugyanakkor történelmi szükségszerűségről is szó van, amelyet a fent említett körülmények kényszerítenek ki, hogy a nemzetközi gazdasági viszonyok olyan demokratikus mechanizmusa épüljön ki, amelyben maguk a népek észszerű, megegyezésszerű, és egyenrangú együttműködéssel szabályozzák a viszonyokat, valamennyiük érdekeinek tiszteletbentartásával, nem pedig az erősebb hegemoniája alapján.

Gyakran joggal hangsúlyozzák, hogy a nemzetek fölötti társaságok meg a hasonló alakzatok — gazdasági és politikai szempontból — éppen a világ nem eléggé fejlett országaira jelentik a legnagyobb veszélyt. De nemcsak róluk van szó. A nemzetek fölötti társaságok lassan gazdasági és politikai függésbe hozzák még a fejlett országokat is, például Nyugat-Európa egyes fejlett államait. Habár egyes nyugat-európai országok helyét a nemzetközi gazdasági és politikai rendszerben jelenleg eléggé elködösíti a világ tömbökre osztása, ma már nem lehet leplezni azt a tényt, hogy sok nyugat-európai ország fokozatosan gazdasági és politikai függőségbe kerül a korszerű, nemzetek fölötti társaságokban és a hasonló alakzatokban domináló erővel szemben. E függőségnek igazi árát mindenképpen a munkásosztály fizeti meg. De nemcsak ő. Érintve vannak a nemzet más rétegei is. Elsősorban az értelmiség, de a burzsoázia nagy része is.

De a nemzetek fölötti monopolisztikus tőke és technokratikus monopólium ereje egyúttal fokozza az ellenállást a mai emberiség integrálódásának ilyen reakciós változatával szemben. Sokkal inkább mint valaha is a történelemben a dolgozók osztály- és nemzeti érdekei a legközvetlenebbül összeszövődnek. Mindez mindinkább megváltoztatja a nemzet nemzetközi helyzetét, s ezzel társadalmi szerepét is. Valójában párhuzamosan folyik két egymástól kölcsönösen függő folyamat. Egyrészt a népek felszabadulásának és a gazdasági és politikai hatalom tegnapi és mai világközpontjaival szembeni politikai és gazdasági függetlenségükért folyó harc folyamata, s ezzel a demokratikus decentralizációért vívott küzdelem, hogy feltételek jöjjenek létre a népek és az emberek alkotó szabadságára. Másrészről folyik az integrálódás és a demokratikus központosítás a közös érdekek alapján, vagyis a közeledés, egybefűződés, egyesülés és

a népek mind nagyobb kölcsönös függőségének folyamata világméretekben. Ez a két folyamat valójában csak két elválaszthatatlan oldala ugyan annak a társadalmi mozgásnak, de ugyanakkor számos ellentmondás és érdekösszeütközés forrása is, aminek egyik megnyilatkozási formája többek között az el nem kötelezettség politikája is.

Tehát, amikor a második világháború okairól és következményeiről, az el nem kötelezettség mozgalmának és politikájának forrásairól beszélünk, szem előtt kell tartanunk azokat a változásokat is, amelyek a nemzet mai jellegében és a nemzetek egymás közötti viszonyában lejátszódnak. Ezek a változások olyan mélyrehatóak, hogy az emberiség integrálódásának minőségileg új folyamatáról beszélhetünk, amely önmagában kikényszeríti a gazdasági és politikai viszonyok világrendszerének gyökeres megváltoztatását. Az emberiség megszűnik a többé vagy kevésbé zárt regionális vagy nemzeti társadalmi struktúrák összessége lenni, amelyet gazdaságilag csak az árucseré és a tőke fűz össze, ami jellemző volt a kapitalista társadalomra az első világháború előtt, s legnagyobb mértékben a két háború között. A világ ma mindinkább globális társadalommá válik, amelyet — jobban mint valaha is a történelemben — összefűznek a kölcsönös függőség megszámlálhatatlan szálai és az úgynevezett közös érdekkomplexumok, amelyek csakis a világtársadalom együttes problémáiként oldódhatnak meg, és kell hogy megoldódjanak.

A mai értelemben vett nemzet és a nemzeti társadalom a korai és az érett kapitalizmus korszakában alakult ki, olyan körülmények között, amelyeket e korszak termelőerőinek fejlődésének szükségletei és lehetősége, e társadalom ipari forradalmának mérete, valamint társadalmi, nemzetközi munkamegosztásának jellege teremtett, magától értetődően számos néprajzi, kulturális, politikai, gazdasági és más előfeltétel alapján. A nemzetek kialakulása jelentős lépés volt az emberi tudat, a nemzeti társadalom és az emberiség további integrálódásában. Különösen elmondhatjuk ezt, ha a nemzeti társadalom integrálódásának fokát; gazdasági-társadalmi és más anyagi fejlődését; társadalmi munkamegosztását és kölcsönös társadalmi függőségét; az emberi társadalmi-politikai és kulturális tudat szintjét összehasonlítjuk az előző, feudális társadalom partikularizmusával. Mégis a klasszikus nemzeti társadalom még mindig túlnyomórészt zárt társadalom, mert azzá teszi a társadalmi és nemzetközi munkamegosztás viszonylagos korlátoltsága, valamint az anyagi fejlődés, a társadalmi tudat és kultúra más korlátozó tényezője.

A második világháború előtt, még inkább az után ezek a viszonyok rohamosan megváltoztak, mivel rendkívül gyorsan fokozódott a népek kölcsönös függősége és minőségi szempontból megnőtt a nemzetközi munkamegosztás és a nemzetközi munkacsere jelentősége. Ezzel maga a történelem kényszerítette az emberiségre a nemzeti társadalom fokozatos meg-

nyilvánulásának folyamatát, a nemzetközi egybekapcsolódást, társulást és szervezkedést, valamint az emberiség társadalmi tudatának egyre nagyobb integrálódását. Kikényszerítette annak tudatát, hogy a népek mind jobban kölcsönösen függnek egymástól, hogy szükség van a munka és a termelési eszközök széles körű nemzetközi társítására stb., és ezzel annak tudatát is, hogy a népek közötti békés koegzisztencia elengedhetetlen szükségyszerűsége és hogy a népek sokoldalú és aktív együttműködésére van szükség, hogy kialakuljanak a feltételek az új problémák és egymástól mind jobban függő népek világközössége által napirendre tűzött feladatok nemzetközi megoldására. És végül, tudatosította azt is, hogy az egyes társadalmi erők — amelyek mind nagyobb hatással bírnak, vagy harcolnak azért a befolyásért a problémák és e világtársadalom történelmi feladatai megoldásának folyamatában — mindinkább kölcsönösen és nemzetközileg függnek egymástól.

Ezt a fejlődést meghatározták és feltételezték egyrészt a történelmi fejlődés már említett objektív tényezői, vagyis a termelőerők példátlan fejlődése, az új tudományos, műszaki forradalom, a tőke mind nagyobb méretű nemzetközi koncepciója és központosítása, a termelőerők nemzeti határokat átlépő integrálódásának szükségyszerűsége, a népek növekvő kölcsönös műszaki függősége, a fenti tényezők mind nagyobb befolyása stb. Másrészt ezeket az új irányzatokat az emberiség integrálódásában előmozdítják azok a társadalmi-gazdasági és nemzetközi politikai feltételeket az ilyen irányú fejlődéshez, mint a gyarmatbirodalom szétesése, ami szükségessé tette a népek közötti gazdasági és politikai viszony új formáinak kialakulását; annak szükségessége, hogy történelmi kiutat találjanak a fejlettek és a nem eléggé fejlett országok közötti szakadék miatt feltörő ellentétekre a különféle fejlettségi fokú, formájú és „modelú” szocialista társadalmi rendszerek növekvő befolyása, valamint gazdaságuk nagyobb befolyása a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok világrendszerére; a strukturális változások a magasan fejlett kapitalizmus gazdaságában, amelyek létrehozták a nemzetek fölötti, koncentrált és szervezett tőke hatalmas erejét, de egyúttal feltartóztathatatlanul erősítették a munkásosztály társadalmi szerepét is; több tényező a kultúra az ideológia és a társadalmi tudat területén stb.

Mindez szakadatlanul feltételezi, serkenti és meggyorsítja a nemzeti társadalmak megnyílását más népek felé, a népek közeledését és társulását a társadalmi élet mind számosabb s mind nagyobb területein, egyre jobban tudatosítja azt, hogy kölcsönösen függnek egymástól és kölcsönös a felelősségük. A mai világtársadalom tehát minőségileg új lépéseket tesz ahhoz képest, hogy a klasszikus nemzeti társadalom az integráció milyen fokát hozta létre a munka, az emberi tudat, a társadalom és általában az emberiség területén. A zárt nemzeti társadalmak korszaka letűnően

van, ezzel természetesen nem állítom azt, hogy nincs még mindig erőteljesen jelen a mai társadalmi és nemzetközi élet számos területén. Távlataból nézve a világtársadalom integrálódásának folyamata univerzális és megfelel valamennyi nép, kicsik és nagyok, ilyen vagy olyan társadalmi rendszerűek, fejlettek és fejlődők, tömbökhöz tartozók és el nem kötelezettek történelmi szükségleteinek és érdekeinek.

A mai nemzetközi viszonyokban két alapvető és gyakran egymással ellentétes irányzat bontakozik ki a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok világrendezésének ilyen átalakulásában, az ellentétes érdekekből való kiút keresésében, az ebből a folyamatból eredő problémák megoldásának keresésében. Ellentmondásosságuk a mai világot megrázkódtató többé vagy kevésbé mély ellentétekből és érdekösszeütközésekből fakad. Arról a történelmi alternatíváról van szó, amelynek végső progresszív kimenetele világos, de amely ma még a következő időszerű kérdést szegezi az emberiség mellé: vajon ez a folyamat az imperializmus és a hegemonizmus politikájának uralkodó befolyása alatt halad-e majd, a monopolisztikus tőke és a gazdasági, valamint politikai erők központjainak, általában a népek fölötti hegemoniának az érdekei alapján, vagy pedig szabad és egyenrangú népek s dolgozók valósítják meg a kölcsönös együttműködés, valamint a kölcsönös felelősség demokratikus világrendszerének keretében.

E két irányzat ellentéte és jellegének eltérő volta a gazdasági, politikai, társadalmi, osztályrendszerek és a különféle országok közötti viszonyok különbözőségéből ered, valamint nemzetközi helyzetük különbözőségéből. Ezért a két irányzat ellentétéből a végső kiutat csakis az emberiség egész társadalmi fejlődésének történelme mutatja meg. Mindenképpen elsősorban a munkásosztály és a többi haladó erő harcával minden egyes nemzeti társadalom keretében a társadalmi termelési és politikai viszonyok olyan strukturális megváltoztatásáért, amivel a társadalmak keretében megszüntetik azoknak a viszonyoknak a forrásait, amelyek osztály- és nemzeti kizsákmányolást szülnek, továbbá, a gazdasági és politikai hegemonizmus irányzatait. Nem kevésbé jelentős azonban a népek, különösen az el nem kötelezett országok mai harca a gazdasági és politikai viszonyok világrendszerének olyan megváltoztatásáért, amely hozzájárul a népek gazdasági és politikai függetlenségének és egyenrangúságának további erősödéséhez a nemzetközi viszonyokban és előfeltételt teremt a népek közötti viszony világrendszerének lényegbevágó társadalmi-történelmi megváltozásához.

Az emberiség integrálódásának folyamatát ma nemcsak a társadalom nemzeti jellege korlátozza és deformálja, sőt még csak nem is a nacionalizmus. Természetesen a nemzeti tudat még mindig jelentős nemzetközi és társadalmi szerepet játszik, még hozzá pozitívan, ott, ahol a népek har-

colnak a szabadságért és egyenrangúságért, és negatívát ott, ahol a társadalom vezet, struktúrái olyan gazdasági és politikai előjogok megszerzéséért vagy fenntartásáért harcolnak, amelyek monopolisztikus helyzetet teremtenek számukra a gazdasági és politikai erő alapján. Végso fokon ez azt jelenti, hogy a mai nacionalizmus a népek szabadságáért és függetlenségéért vívott progresszív harc ideológiája is lehet, egyúttal táplálhatja az a törekvés is, hogy gazdasági és politikai alárendeltséget és függőséget kényszerítsenek a népekre. Ez a körülmény pótlólagosan igazolja, hogy a legfőbb probléma nem a mai társadalom nemzeti jellege önmagában, hanem az adott nemzeti társadalom társadalmi osztálya gazdasági és politikai struktúrája és érdekei, ami meghatározza e társadalom vezető erejének politikáját is, tehát a nacionalizmus jellegét is.

Haladó társadalmi erők történelmi feladata nem az és nem is lehet az, hogy a priori szembelyezkedjenek az úgynevezett nemzetek fölötti vagy regionális és hasonló integrációkkal, hanem abban, hogy megváltoztassák és megszüntessék azokat a termelési és társadalmi-gazdasági viszonyokat, amelyek ezt az integrációt a kizsákmányolás, az egyenlőtlenség és egyoldalú függőség eszközévé teszik, hogy aztán valamennyi nép demokratikus együttműködésének eszközévé alakítsák át. Az emberiség integrálódásának folyamatát, a népek közötti közeledést és társulást csak szabad és egyenrangú népek mozdíthatják elő saját és közös érdekekből. Ebben van a legmélyebb értelme az el nem kötelezett országok követelésének, hogy hozzák létre a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok új rendszerét. Az el nem kötelezett országok mozgalma, mint ennek a harcnak a hordozója játszik jelentős történelmi szerepet. Tehát a nemzet megváltozott helyzete és az emberiség integrálódásának korszerű folyamata az el nem kötelezettség mozgalmának egyik objektív és távlati forrását adja.

Az el nem kötelezett országok gazdasági fejlődése és társadalmi struktúrája

Előzőleg az el nem kötelezettség mozgalmának elsősorban olyan forrásairól szólnak, amelyek eredete a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok meglevő világrendszerének ellentmondásaiban és ellentéteiben van. Az el nem kötelezett országoknak ezt a politikáját azonban nagymértékben táplálja belső gazdasági és társadalmi struktúrájuk is. Igaz, hogy ezek az országok a társadalmi fejlődés rendkívül eltérő fokán vannak, a kapitalizmus előtti és kapitalista formáktól az átmeneti és szocialista formákig, és egymás között nagyon különböznek a gazdasági fejlettség fokát illetően. Az el nem kötelezettség mozgalmának dandárját nem eléggé fejlett vagy közepes fejlett országok képezik, amelyek rend-

kívül súlyos gazdasági, társadalmi és politikai problémákkal küszködnek, abbéli törekvésükben, hogy leküzdjék a fejlettek és fejletlenek közötti szakadék negatív következményeit, és hogy lépést tartsanak a történelemmel. A fenti eltérések ellenére az el nem kötelezettség mozgalmához tartozó országok nagy részére jellemző egy közös alapvető társadalmi-történelmi irányzat is, amely néhol jobban, néhol kevésbé jut kifejezésre, ilyen vagy olyan formában nyilatkozik meg. A következőkről van szó:

Az országok nagy többségében a belső társadalmi fejlődés klasszikus kapitalista útja többé nem szavatolhatja a gyors gazdasági fejlődést. Nemzeti magántőke gyakorlatilag úgyszólván nincs is, vagy pedig annyira jelentéktelen és gyenge, hogy nem nyit semmilyen reális távlatot a gyorsabb gazdasági fejlődés előtt. Ha elméletileg fel is tételezhetjük azt a lehetőséget, hogy „kivárják”, amíg ez a nemzeti magántőke megerősödik, és érezhetővé válik szerepe fejlődésében, még akkor is ez a fejlődés túlságosan lassú lenne, mert valójában kénytelen volna megismételni az európai kapitalizmus XIX. századbeli történelmét. Ilyen gazdasági és társadalmi fejlődéssel ezek az országok önmagukat arra ítélték, hogy mind jobban lemaradjanak a fejlett országok mögött. Ez az elméleti lehetőség azonban gyakorlatilag nem is létezik, mert a történelem semmilyen tekintetben nem ismétlődik meg, különösen akkor, amikor a társadalmi rendszerek fejlődéséről van szó. A világ ma a rendkívül fejlett termelőerők és olyan technológia feltételeivel él, amely a termelési eszközök, illetve a tőke nagyfokú koncentrációját követelik meg, tehát a történelemnek ehhez az elkerülhetetlen dialektikájához kell alkalmazkodniuk mindazoknak a népeknek, amelyek nem akarnak a történelem uszályhordozói lenni.

Más részről, ha ezek az országok gazdasági fejlődésüket kizárólag a külföldi tőke mozgósítására alapoznák, olyan feltételekkel, amelyeket a nemzetek fölötti meg a többi hasonló társaság kényszerít rájuk, akkor kizsákmányolásnak lennének kitéve és a fejlett országok gazdaságától és tőkéjétől függénének. Ily módon elveszítenék nemcsak munkatöbbletük nagy részét, hanem azt a lehetőséget és jogot is, hogy rendelkezzenek saját természeti gazdaságukkal, tehát szuverenitásukkal is. Ezenkívül ez az út végül is oda vezetne, hogy mind jobban lemaradnának a fejlett országok mögött, mert a munkatöbblet átömlesztése még a lehetséges abszolút gazdasági fejlődés mellett is elkerülhetetlenül oda irányul, hogy viszonylagosan mélyül a szakadék a fejlettek és a nem eléggé fejlett országok között.

A történelmileg így módon objektíve kikényszerített gazdasági és társadalmi ellentmondásokból a fenti országok többsége — hogy megteremtse a belső feltételeket a gyorsabb gazdasági-társadalmi fejlődéshez — abban keres kiutat, hogy többé vagy kevésbé erősíti az állam szerepét, az állami tulajdont, illetve társadalmi tőkét, amivel a hazai magántőkének több

vagy kevésbé másodrangú szerepet osztanak ki, ellenőrzés alá veszik a behozatalt és ilyen módon a külföldi magán- és más tőke igénybevételének módját is. Ez az irányzat igazolja azt az objektív ténnyt, hogy az országok többségében a klasszikus kapitalista rendszer és a belső hazai magántőke többé nem képes szavatolni az országok minimális gazdasági fejlődését.

Jelenleg a marxisták között vannak szkeptikusok, akik úgy vélik, hogy itt szó sem lehet szocializmusról, és ezért nemegyszer ezeket a folyamatokat a társadalmi fejlődés „nem kapitalista” útjaként jelölik meg. Erősen kétlem, hogy a történelem megengedi-e és valaha is megengedte-e, hogy létezzen a társadalom fejlődésének valamilyen „nem útja”. Mert az ilyen úttalanság zsákutcába és válságba vinné a társadalmat, ebből pedig aztán okvetlenül e reális út nyílna, vagy haladó, vagy reakciós tekintetben, szó sincs ilyen zsákutcákról, hanem a szocialista társadalom felé irányuló világosan kifejezett törekvésről, azzal, hogy az első realizálódás túlnyomórészt az állami tulajdon viszonyai között történik, de olyan viszonyok között, amelyek valóban a szocializmus első lépései lehetnek és azok is. Végso fokon is a fejlődésnek ezen a szakaszán többé-kevésbé átestek az európai szocialista országok, beleértve Jugoszláviát is, és ma nehezen állíthatjuk, hogy ezeknek az országoknak, így Jugoszláviának is a gazdaságban megszüntették mindezeknek a viszonyoknak maradványait. Ezenkívül több el nem kötelezett ország már túljutott az első lépéseken.

Tehát nincs ok szkepticizmusra sok el nem kötelezett ország szocialista irányvételének realitását illetően. Igaz, hogy ezek a folyamatok bizonytalanok, és sok ingadozásnak vannak kitéve, fennáll az a lehetőség, hogy társadalmi és politikai válságok következnek be a belső és külső reakciós erők hatása alatt. Hogy egyes országokban milyen lesz e válságok kimenetele, az elsősorban a társadalmi erők belső erőviszonyától függ, a haladó társadalmi erők, elsősorban a fiatal munkásosztály erejétől és szubjektív képességeitől, de a nemzetközi politikai tényezők befolyásától is, beleértve az el nem kötelezett országok mozgalmának befolyását is. Mindenesetre reális az a feltételezés, hogy ez a folyamat ingadozásokkal és válságokkal halad előre, nem pedig egyenes vonalúan.

De mindettől függetlenül ez a folyamat két jelentős eredményt szül. Legelőször is a gazdasági fejlődés fokozásának és meggyorsulásának tényezője, ezzel önmagában véve az el nem kötelezett országok függetlensége erősödésének tényezője is, beleértve a függetlenséget a belső társadalmi viszonyok struktúrájának meghatározását illetően is. A belső társadalmi fejlődés és a szocializmus sajátos útjáért harcolva ezek az országok egyben szembe helyezkednek a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok világrendszerének olyan viszonyaival és irányzataival, amelyek a függőség különféle formáinak akarják őket alávetni, vagyis kívülről akarják rájuk kényszeríteni ezt vagy azt a társadalmi, illetve politikai

rendszert. Az el nem kötelezett országoknak ezt az irányvételét erősíti, hogy az el nem kötelezettség mozgalmához tartoznak vagy azt támogatják azok az országok is, amelyek már jelentős történelmi lépéseket tettek a szocialista társadalmi viszonyok fejlődésében, és hogy a nemzetközi szocialista gyakorlaton belül harc folyik a népek egyenrangúságáért. Másrészt ez a folyamat megszünteti vagy legalábbis lényegesen enyhíti az el nem kötelezett országok közötti, a társadalmi-politikai rendszerek különbözősége talaján jelentkező ideológiai és politikai ellentéteket, ami erősíti egységüket, előtérbe állítja azokat a közös érdekekért, amelyekért harcolnak a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok rendszerében, mindemellett ideológiailag és politikailag függetleníti őket a tömbrendszerek és a tömbök meg egyes tömbök tagjai fellépésének, konkrét társadalmi-történelmi szerepének értékelésében.

Ezért elmondhatjuk, hogy azok a társadalmi-történelmi irányzatok, amelyeket a gazdasági elmaradottság elkerülhetetlenül rákényszerít az úgynevezett „harmadik világ népeire”, valamint a szocializmusnak mint növekvő világfolyamatnak a szerepe szintén az el nem kötelezettség mozgalmának és politikájának egyik forrása.

Az el nem kötelezettség társadalmi-politikai szerepe és akcióinak jelentősége

Az el nem kötelezettség mozgalmának mai fejlődésére jellemző az, hogy jelentősen megnövekedett a többé-kevésbé a mozgalomhoz tartozó országok száma, növekszik hatáskörük, különösen pedig megnövekszik még a katonai-politikai, tömbökhöz tartozó egyes országok érdeklődése is a mozgalom, illetve az el nem kötelezettség politikájának lényege iránt, az államok és népek közötti új viszonyokért vívott harc iránt. Ezért joggal állíthatjuk, hogy az el nem kötelezettség mozgalmában nemcsak „hivatalos tagjai” vesznek részt, hanem azok az országok és társadalmi erők is, amelyek valamilyen módon a mozgalommal azonos vagy ahhoz közel álló érdekeket fejeznek ki.

A népek törekvéseiben közös tényező ilyen logikus megnyilatkozása — amely szakadatlanul bővíti és erősíti az el nem kötelezettség mozgalmát — ellenállásra talál nemcsak a tömbökön belüli erőknél, hanem sajátos okoknál fogva az el nem kötelezett országokban is. Ebben az utóbbi esetben attól félnek, hogy az el nem kötelezettség mozgalma gyengül, hogy belülről aláaknázzák stb. Attól függetlenül, hogy szűkebb vagy bővebb lesz-e az el nem kötelezettség mozgalmának „hivatalos” tagsága, ez semmiképpen sem változtat az el nem kötelezettség mozgalmának objektív tartalmán és szerepén, még kevésbé csökkentheti befolyását más népekre.

Függetlenül attól, hogy az el nem kötelezettség mozgalmában a részleteket illetően vannak nézetkülönbségek, s függetlenül attól, hogy az el nem kötelezett országok eltérő társadalmi struktúrákban és rendszerekben élnek, közös érdekeikkel, elsősorban az egyenrangúság politikájáért a nemzetközi viszonyokban vívott harcukkal, a független egzisztenciáért, a gazdasági, társadalmi, kulturális, műszaki és egyéb fejlődésért — ami egészében véve társadalmi-történelmi folyamat folytatott küzdelmükkel, nagy és egységes erőt képeznek, amely szembehelyezkedik a gazdasági és politikai monopólium, a hegemonia más formáinak kikényszerítésével. Habár ez a szembehelyezkedés néha radikális, néha viszont ingadozó, kompromisszumokkal és átmeneti vereségekkel teli, egészében távlati következetességet és erőt hordoz magában, ami a történelmileg feltartóztathatatlan folyamatokat jellemzi. Ez a szembehelyezkedés nemcsak a meglevő állapot bírálatában jut kifejezésre, hanem a követelések és a célok egységes programjának fokozatos kidolgozásában is, ami nemcsak a fenti országok érdekeinek felel meg, hanem az egész emberiség általános társadalmi fejlődése érdekeinek is.

Az el nem kötelezettség politikája és mozgalma már kétségtelenül érvényre juttatta a szuverén egyenrangúság és területi integritás elveit, a katonai-politikai tömbökhöz való nem csatlakozást, az erőszakkal való fenyegetőzésnek és az erőszak alkalmazásának kiküszöbölését a nemzetközi viszonyokból, az építő jellegű megbeszélések és a viszályok békés megoldásának elvét az ENSZ alapokmányának céljaival és alapelveivel összhangban valamennyi nép és ország igazi függetlenségének megteremtése céljából az el nem kötelezettség mozgalma harcol a külföldi monopóliumok megszüntetéseért, a nemzetközi gazdaság átvételéért és annak a nép javára fordításáért, azért, hogy ezek a népek elnyerjék saját egyéniségüket, hogy visszanyerjék és gazdagítsák kulturális örökségüket, hogy minden szempontból előmozdítsák eredetiségüket és tényleg gyakorolják nemzeti szuverenitásukat a külföldi uralom minden formájával szemben.

Az el nem kötelezettség mozgalma tevékenységében elsődlegességet élvező irányzat, amelyet valamennyi békeszerető, szabadságszerető és haladó erővel együtt küzdenek —, ami az el nem kötelezettség mozgalmának a legutóbbi értekezleteken meghatározott alapvető stratégiáját képezi: az el nem kötelezett országok együttműködésének, közös akcióinak erősítése a nemzetközi béke és biztonság szavatolására, a nemzetközi feszültségek okainak kiküszöbölésére, a katonai támaszpontok felhalmozására, a békeövezetek létrehozására, az általános és teljes leszerelés serkentésére, és az ENSZ szerepének fokozására; a kollektív akciók összehangolással, valamint a szuverenitást, területi integritást, függetlenséget és az el nem kötelezettek biztonságát fenyegető politikai és gazdasági nyomással való szembeszegülés; a gazdasági, pénzügyi, tudományos, műszaki és kultu-

rális együttműködés az el nem kötelezett és a fejlődő országok között a sajtóságos mechanizmusok révén, különösen a nyersanyag, az élelmezés, a nemzetek fölötti társaságok, a külföldi tőkeberuházások stb. kérdésében, hogy ezzel megalapozzák más országok iránti ilyen viszonyukat is.

Az el nem kötelezettség mozgalmá síkraszáll: az el nem kötelezett országok együttműködésének fokozásáért, és azért, hogy számolják fel a feszültséggócokat a nemzetközi viszonyokban és vessenek véget a hidegháborúnak; hogy szavatolják valamennyi ország egyenrangú részvételét a nemzetközi ügyek intézésében; hogy bővüljön, és az egész világra, a népek közötti valamennyi viszonyra terjedjen ki a nagyhatalmak által kezdeményezett detente, hogy erősödjön az el nem kötelezett országok szolidaritása és intézkedjenek mindazok ellen, akik veszélyeztetik vagy sértik bármelyik ország szabadságát, függetlenségét, szuverenitását és területi integritását; az el nem kötelezett országok szolidaritásáért az ENSZ-ben, mivel azzal megváltoznak az erőviszonyok a világszervezetben; az ENSZ stuktúrájának megváltoztatásáért és az Alapokmány módosításáért, hogy az el nem kötelezett országok nagyobb mértékben legyenek képviselve a nemzetközi szervezetekben, különösen az ENSZ legfőbb szerveiben.

Az említett országok politikájukban síkraszállnak Ázsia, Afrika, Latin-Amerika és a többi világrész népei és országai nemzeti, politikai és gazdasági felszabadulása mostani történelmi irányzatának további fokozásáért, megmásíthatatlannak ismerve el azt az elvet, hogy minden országnak joga van az önrendelkezésre, és olyan gazdasági és társadalmi rendszer elfogadására, amelyet legalkalmasabbnak vél fejlődése szempontjából. Minden nyomás vagy agresszió bármelyik el nem kötelezett országra, veszélyt jelent az aktív és békés koegzisztencia elveire.

Mivel az új nemzetközi gazdasági viszonyok rendszeréért vívott harc összetett, súlyos és hosszan tartó, az el nem kötelezett országok összehangolják erőfeszítéseiket saját erőik mozgósításában, összetartásuk és egységük erősítésében, gazdasági és társadalmi együttműködésükben és kooperációjukban. Az a véleményük, hogy a gyarmaturalom, a diszkrimináció és az apartheid, a neokolonializmus, valamint a gazdasági és politikai domináció minden formájának felszámolása gyorsabb gazdasági és társadalmi fejlődésük előfeltétele.

A nemzetközi gazdasági viszonyok új rendszerének kiépítése közben az el nem kötelezett országok azért az elvért küzdenek, hogy minden országnak szuverenitása van természeti gazdagsága fölött, és ki kell alakítani a kölcsönös segítség közös stratégiáját. Ebben a tekintetben harcolnak a nyersanyagok felértékeléséért, az árucserében megnyilatkozó egyenlőtlen viszony megváltoztatásáért és a külföldi magánberuházások azonos kezeléseért. Más részről az el nem kötelezett országok azon dolgoznak, hogy

intenzívebbé tegyék egymás közötti gazdasági, pénzügyi, kereskedelmi, tudományos, műszaki és kulturális együttműködésüket.

A fejlődő országok közötti együttműködés arra irányul, hogy erősödjenek a gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi és másfajta kapcsolatok közöttük, hogy ennek révén igazságosabb nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi rendszert hozzanak létre, meggyorsítsák iparosításukat, függetlenítsék magukat az élelmezésben és a technológiában.

E célból elsősorban is az árucseré viszonyait kell megváltoztatni a fejlődő országok javára. Ez különösen a nyersanyagok és az iparcikkek ára közötti arányra vonatkozik, valamint arra a lehetőségre, hogy a fejlődő országok elhelyezhessék termékeiket a világpiacon. Ugyanígy meg kell változtatni és új viszonyokat kell teremteni a nemzetközi pénzügyi és valutapiacon is. A nemzetközi pénzügyi és valutarendszert a világ valamennyi országának és népének egyenrangú fejlődése szolgálatába kell állítani az egyenlőség és egyenrangúság alapján. Ellenkező esetben a fejlődő országok különben is nehéz pénzügyi helyzete még elviselhetetlenebbé válik. Rendkívül fontos, hogy megváltozzanak a nemzetközi pénzügyi intézmények működésének eddigi szabályai, és hogy a fejlődő országok egyenrangúan vegyenek részt döntéseik meghozatalában.

Végül a fejlődő országok gazdaságának előmozdítását célzó akciók között különösen jelentős, hogy kedvező feltételeket teremtsenek a fejlett országok gazdaságának a fejlődő országok gazdaságával való mind szélesebb körű, mind teljesebb és megfelelőbb összefűződésére. Ennek előfeltétele elsősorban olyan együttműködés, amely egyenrangúan számol mindkét fél érdekeivel, olyan formák kibontakoztatása — a hosszú távú és alacsony kamat mellett adott hitelektől a közös beruházások és a kooperáció különféle formájáig —, amelyek szakadatlanul gazdagítják és minden tekintetben bővítik ezt az együttműködést, kiterjesztik mindazokra a területekre, ahol szavatolhatják a termelőerők gyorsabb és sokoldalúbb fejlődését, a technológia átültetését, a nemzeti jövedelem növelését és az életszínvonal javítását. Ebben az értelemben az el nem kötelezettség mozgalma rendkívül pozitív hatással van nemcsak a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok alakulására, hanem a nemzetközi társadalmi erőviszonyokra is. E programért vívott harc a társadalmi erőviszonyok tényleges megváltoztatásának tényezője lett, amely a mai világ gazdasági és politikai viszonyainak rendszerében hat.

Az el nem kötelezett országok politikai és gazdasági akciója szakadatlanul szűkíti az imperialista politikának és a népek gazdasági kizsákmányolásának területét és feltételeit, valamint csökkentti annak lehetőségét, hogy gazdasági és politikai hegemoniát kényszerítsenek a világ egyes részeire. Az el nem kötelezett országok politikai és gazdasági függetlenségükért vívott harcukkal szűkebbre szorítják a tömbök közötti konfliktu-

sok színterét is, amelyet a fölényért vívott versengés ösztönszerűen kikényszerít. Az erősebbnek és nagyobbak a gyengébb és a kisebb feletti gazdasági és politikai uralmát — mindegy, hogy népekről és államokról, termelőerőkről, technológiáról és kultúráról van-e szó — kikényszerítő politikával és nyomással szemben — támogatva a népek harcát — az el nem kötelezett országok akciója döntően megnehezíti az úgynevezett „harmadik világ” átalakulását a világ fejlett részeinek gazdasági függvényévé a kizsákmányolás objektumává vagy a tömbök közötti erőegyensúly harcának színterévé, azon legreakciósabb erők objektumává és céljává, amelyek még mindig a világ újbóli felosztásának lehetőségéről, sőt a világ feletti uralomról ábrándoznak. Az el nem kötelezett országok mozgalma objektíve vagyis e mozgalomban érvényesülő ideológiától és tudattól függetlenül erősíti azt a felismerést és fokozza azokat az erőket ezekben az országokban — nagyokban és kicsikben, tömbökhöz tartozókban és tömbökön kívüliekben — amelyek mindinkább tudatára ébrednek, hogy az emberiség mai problémáit már nem oldhatja meg a klaszszikus imperializmus, a mai gazdasági és politikai hegemonizmus a világ tömbökre való felosztásának vagy egyik vagy másik rendszer kívülről való kikényszerítésének módszereivel, hanem csakis valamennyi nép egyenrangúságával és egyenrangú felelősségével az emberiség jövőjéért általában, s minden egyes nép jövőjéért külön-külön. Ilyen világszerepével az el nem kötelezett országok mozgalma egyúttal erős hatással van az el nem kötelezett országokban magában és a világ többi országában megindult haladó társadalmi mozgásokra is.

Ebben a megvilágításban az el nem kötelezettség mozgalma nemcsak a nemzetközi politikai akció formája, hanem a mai világ társadalmi, osztály-, gazdasági, politikai és kulturális átcsoportosulásának egyik formája is. Ezért ezt a mozgalmat nem szűkíthetjük a szocializmus és a nemzetközi munkásmozgalom valamilyen politikai tartalékseregének szintjére, hanem benne korszakunk emberisége társadalmi átalakulásának s ezzel a szocializmus továbbfejlődésének egyik lényeges összetevőjét kell látnunk.

Nem ritkán hallhatunk olyan véleményt, hogy gazdasági és politikai akcióknak platformjával és egységével ebben az akcióban az el nem kötelezettség mozgalma valamilyen „tömb” lesz a mai világban. Ez azonban nem így van és nem is lehet így, több okból. Az el nem kötelezettség mozgalma nem rendelkezik olyan politikai még kevésbé olyan katonai erővel, amellyel érdekeit másokra kényszerítheti. Egyes el nem kötelezett országok nemzetközi gazdasági és politikai helyzete konkrét érdekei eltérőek, mások az egymás közötti kapcsolatok, a belső társadalmi-politikai rendszerek vagyis a problémák is. És ami még fontosabb, az el nem kötelezett országok mozgalma, mint az akciók tömbön kívüli összefogásának formája, törekvéseivel és tevékenységével éppen a mai emberiségnek és tár-

sadalmi fejlődésének azokat a legkülönbélebb szükségleteit és problémáit fejezi ki, amelyeket nem lehet érvényesíteni és megoldani sem egy-egy el nem kötelezett vagy más ország határain belül, sem pedig az el nem kötelezett országok mozgalmán mint zárt tömörülésen belül, hanem csakis a népek aktív együttműködésének és kölcsönös felelősségének világrendszerében a békés koegzisztencia alapján. Azokról a problémákról van szó, amelyek a népek felszabadulásának és egyenrangúságának történelmi szükségszerűségéből, a világ aránytalan gazdasági és társadalmi fejlődéséből, a nemzetközi árucserében és a munka társításában kialakult viszonyokból, a tőke nemzetközi koncentrációjának és körforgásának viszonyaiból, a technológia átültetéséből, sok más gazdasági, társadalmi és hasonló problémából, a biztonság, béke, független, belső fejlődés elemi érdekeiből, a tudomány és a kultúra vívmányai felhasználásának szükségességéből stb. fakadnak. Ezeknek az országoknak a gazdasági és politikai szabadságát sem lehet szavatolni a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok világrendszerének tudatosságot nélkülöző fejlődése körülményei között, sem pedig valamilyen zárt tömbön belül, ide számítva az el nem kötelezett országok valamilyen „tömbjét” is, hogy ne is szóljunk arról, hogy ilyen körülmények között nem lehet megoldani az el nem kötelezett meg a többi hasonló nemzetközi helyzetben levő országok fejlődésének, mindennapos gazdasági, társadalmi és egyéb problémáit.

Azok, akik azt állítják, hogy jelen van az el nem kötelezettség mozgalma valamilyen „tömbbé” átalakításának „erőfeszítése”, arra törekszenek, hogy nagyobb összehangolás (intézményesítés) mind világosabban kifejezésre jutó követeléseit a saját állításuk bizonyítékeként értelmezik. Ez persze nem így van mert ezek a követelések szó szerint azt fejezik ki, amit mondanak, vagyis az el nem kötelezett országok tevékenységének mai szakaszában annak szükségességét, hogy összehangolják az erőfeszítéseket és létrehozzák az akcióegységet új nemzetközi viszonyokért vívott harcban. Az el nem kötelezett országok mélyen érdekelve vannak az együttműködésben és sokoldalú gazdasági és politikai akcióik közös kibontakoztatásában, hogy így fokozottabban támaszkodhassanak saját erőikre, és ily módon jelentősebb nemzetközi gazdasági és politikai tényezővé váljanak. De végső fokon gazdasági és politikai érdekeiket csakis a népek közötti gazdasági és politikai viszonyok egész világrendszerének fokozatos, de tudatos, kitartó munkával elért átalakításának folyamatában érhetik el, abban az értelemben, hogy elismerik a kölcsönös felelősséget ebben a függőségben.

Ez a magyarázata annak, hogy az el nem kötelezett országok síkra szállnak az Egyesült Nemzetek Szervezete és a többi hasonló szervezet szerepének fokozásáért, azért, hogy azok alkalmazkodjanak a népek közötti demokratikus együttműködéshez, az emberiség demokratikus integ-

rálódásának folyamatában, vagyis a közös világproblémák megoldásának útján.

Az el nem kötelezett országok úgynevezett „nacionalizmusukkal”, amit gyakran szemükre vetnek nem akadályozzák az emberiség integrálódását, vagyis a detente-ot a népek közötti együttműködést és közeledést, hanem politikájukkal és harcukkal éppen ellenkezőleg utat nyitnak e fejlődés előtt. Velük azonban szembeszegülnek azoknak a nemzetközi társadalmi és politikai erőeknek osztály- és gazdasági, nemzetközi és belpolitikai érdekei, amelyek valamilyen módon közvetlenül vagy közvetve a gazdasági monopóliumok fenntartásához a mai világban elért más gazdasági és politikai előjogok és kiváltságok megőrzéséhez, ezzel az imperializmus korszakában kialakult nemzetközi viszonyok rendszerének fenntartásához fűződnek.

Ezt a fejlődést gátolja a világ tömbmegosztottsága is, mert a protagonistáit — függetlenül akaratuktól, szubjektív szándékaikból és törekvéseiktől — automatikusan arra kényszeríti — az erőviszonyok fenntartásáért vagy a fölényszerzésért folytatott verseny szakadatlan és objektív kényszerűsége folytán —, hogy globális stratégiájukban és taktikájukban sok népben inkább e versengés előfeltételét és tárgyát lássák, nem pedig a világproblémák és a népek közötti viszony rendezésének szabad és egyenrangú partnereit.

Ily módon az emberiség integrálódásának objektívan feltételezett és elkerülhetetlen történelmi fejlődését nyomon követi az ebből fakadó két ellentétes irányzat viszálya is. Mindkettő magán viseli a mögöttük álló társadalmi és politikai erők gazdasági, osztály bel- és külpolitikai érdekeinek pecsétjét. Ezért az irányzatok közötti ellentmondás, a belőlük fakadó ellentét megoldását sem képzelhetjük el másképp, mint az emberiséget képviselő nemzeti társadalmak társadalmi, gazdasági, osztály- és politikai felszabadulásának egyidejűleg történő párhuzamos és összeszővődő folyamatát, mint a népek nemzetközi közössége társadalmi-gazdasági és politikai viszonyai fokozatos átalakulásának folyamatát. Arról van tehát szó, hogy a történelmi fejlődés hajtóerőinek és tényezőinek egész történelmi spektruma alakul ki azok hatásának eredményeiről és a közöttük való harcról van szó, attól a befolyástól amelyet a termelőerők továbbfejlődésének szükséglete gyakorolt az emberiségre, egész a haladó és demokratikus társadalmi tudat valamennyi tényezőjének alkotó történelmi akciójáig és harcáig.

Sokan azt mondják, hogy az el nem kötelezettség mozgalmának ideológiája és célja utópia. Nem az el nem kötelezettség mozgalma az első, amelyről ezt állítják mert az új realitás szabály szerint először mindig utópiaként jelentkezik, vagy legalábbis kezdetben így fogják fel. De itt nem utópiáról van szó. Már az el nem kötelezett országok eddigi akciói

is döntően befolyásolták a nemzetközi viszonyok bizonyos pozitív alakulásait, megszülettek az első eredmények a viszonyok pozitív megváltoztatásában. Eközben abból a felismerésből kell kiindulni, hogy mindez ugyan hosszan tartó történelmi folyamat, de mindebből nem lesz semmi, ha az emberek, népek, a munkásosztály, általában a haladó társadalmi erők nem harcolnak a társadalmi fejlődés ilyen irányáért és ha ebben nem tudnak önmaguk és az egész emberiség elé világos célokat tűzni. Márpedig megsemmisíthetetlen az emberek és népek törekvése a szabad és egyenrangú alkotó egyéniség kialakítására. Minden ingadozás és kezdeti nehézség ellenére ezek a törvények mindig újból utat törnek maguknak a társadalom nemzetközi viszonyok egész rendszerének pólusain át. Ebben van az el nem kötelezettség mozgalmának ereje. Nem szubjektívvisztikus tákolmány, nem is mellékes jelensége a nemzetközi helyzet adott pillanatának, hanem történelmi szükségszerűségének erejével hosszú távra szóló társadalmi-történelmi tényező.

A gazdasági és politikai világviszonyok egész háború utáni fejlődése, az a reális szerep, amelyet ebben az el nem kötelezettség politikája játszott, kétségtelenül beigazolja, hogy az el nem kötelezettség az emberiség távlata. Minden válság ellenére — amelyen eddig az el nem kötelezettség mozgalma átesett — nem vesztette el — és az említett objektív okok folytán nem is veszítheti el — jelentőségét a haladó emberiség számára, mindaddig, amíg a világban olyan feltételek, erők és folyamatok léteznek, amelyek a gazdasági és politikai függőség és egyenlőtlen helyzetébe hozzák a népeket, vagy pedig arra irányulnak, hogy korlátozzák a népek szabadságát és egyenrangúságát, vagyis amíg fennállnak a bármilyen fajta domináció és hegemonia gazdasági és politikai erőinek világközpontjai.